

Ludwig von Mises

Hospodářská politika
Myšlenky pro dnešek a zítřek

Praha, 2014

H O S P O D Á Ř S K Á P O L I T I K A Ludwig von Mises

*Myšlenky
pro dnešek
a zítřek*

Hospodářská politika

Myšlenky pro dnešek a zítřek

Ludwig von Mises

Vydal: Ludwig von Mises Institut, o.s.

www.mises.cz

Překlad: Martin Leško, Ondřej Špalek, Jakub Skala

Korektura: Jakub Žofčák, Tereza Pušová

Komentář na zadní straně obálky: Kateřina Linhardtová

Obálka a sazba: Barbora Halamová

ISBN 978-80-87733-11-0

Obsah

Předmluva	9
1. Kapitalismus	13
2. Socialismus	27
3. Intervencionismus	49
4. Inflace	63
5. Zahraniční investice	81
6. Politika a myšlení	95

Předmluva

Tato kniha plně odráží autorovu základní pozici, za kterou byl a stále je obdivován svými následovníky a zatracován svými oponenty. Ačkoliv každá ze šesti přednášek může být samostatným esejem, harmonie této série přináší estetické potěšení podobné pohledu na architekturu dobře navržené stavby.

Fritz Machlup
Princeton, 1979

Na konci roku 1958 pozval doktor Alberto Benegas-Lynch mého manžela, aby přijel do Argentiny se sérií přednášek. Požádal mě, abych ho doprovodila. Tato kniha obsahuje záznam toho, co můj muž během svých přednášek sdělil stovkám argentinských studentů.

Přicestovali jsme do Argentiny několik let poté, co byl Perón donucen opustit zemi. Vládl destruktivně a zcela zničil základy argentinské ekonomiky. Jeho následovníci potom nebyli o moc lepší. Argentinci byli připraveni na nové myšlenky a můj muž jim je stejně tak byl připraven poskytnout.

Své lekce přednášel v angličtině v obrovské přednáškové místnosti Univerzity v Buenos Aires. Ve dvou sousedních místnostech byla pro

studenty, kteří ho poslouchali ve sluchátkách, jeho slova simultánně tlumočena do španělštiny. Ludwig von Mises mluvil bez jakýchkoliv zábran o kapitalismu, socialismu, intervencionismu, komunismu, fašismu, hospodářské politice a nebezpečích diktatury. Mladí lidé, kteří mému muži naslouchali, nevěděli o tržní nebo osobní svobodě mnoho. Jak jsem o této události psala v knize *My Years with Ludwig von Mises*: „Pokud by se někdo v té době odvážil kritizovat komunismus a fašismus tak, jako to dělal můj manžel, okamžitě by na něj přišla policie, zatkla ho a shromáždění by bylo rozeznáno.“

Obecenstvo reagovalo, jako by někdo otevřel okno a do místnosti začal proudit čerstvý vzduch. Můj muž mluvil bez jakýchkoliv poznámek. Jeho projev byl jako vždy řízen jen několika slovy, která si napsal na kus papíru. Věděl přesně, co chce říct, a za použití relativně jednoduchých pojmů se mu podařilo sdělit svoje myšlenky posluchačům, kteří nebyli obeznámeni s jeho dílem. A to tak, aby přesně rozuměli tomu, co říká.

Přednášky byly nahrávány a tyto nahrávky byly později přepsány španělsky hovořící sekretářkou. Manuskript jsem našla v pozůstalosti svého muže. Během čtení transkriptu jsem živě vzpomínala na jedinečný entuziasmus, se kterým Argentinci reagovali na slova mého muže. A zdálo se mi (jako neekonomovi), že tyto lekce přednášené laikům v Jižní Americe byly mnohem snazší na pochopení než mnohé Misesovy teoretičtější zaměřené práce. Cítila jsem, že obsahují tolik cenného materiálu, tolik myšlenek důležitých pro dnešek i zítřek, že by měly být dostupné všem.

Jelikož můj muž nikdy nerevidoval přepisy svých přednášek pro knižní publikaci, zůstal tento úkol na mně. Pečlivě jsem se snažila pone-

chat význam každé věty nedotčený, neměnit obsah a zachovat všechny výrazy, které můj muž často používal a které jsou proto jeho čtenářům známé. Mým jediným příspěvkem bylo dát tyto věty dohromady a vynechat některá krátká slovíčka, která člověk používá, když hovoří neformálně. Pokud moje snaha proměnit tyto přednášky v knihu uspěla, je to jen díky skutečnosti, že jsem s každou větou slyšela hlas svého manžela, slyšela jsem ho mluvit. Byl pro mne naživu. Ožil tím, jak jasně demonstroval zlo a nebezpečí příliš velkého státu. Jak srozumitelně a jasně popsal rozdíly mezi diktaturou a intervencionismem, s jakým přehledem mluvil o důležitých historických osobnostech, s jak málo poznámkami dokázal oživit dávné časy.

Chtěla bych využít této příležitosti a poděkovat svému dobrému příteli Georgi Koetherovi za pomoc s tímto úkolem. Jeho editorské zkušenosti a znalost díla mého manžela této knize velmi pomohly. Doufám, že tyto přednášky nebudou čteny jen akademiky, ale také četnými obdivovateli mého muže – neekonomy. A upřímně doufám, že tato kniha bude dostupná mladším čtenářům, speciálně pak studentům středních a vysokých škol po celém světě.

Margit von Mises
New York, Červen 1979

---

1. Kapitalismus

Definiční pojmy, které lidé používají, jsou mnohdy poněkud zavádějící. Například když se dnes mluví o vůdčích osobnostech moderního průmyslu a velkého byznysu, tak často slyšíme výrazy jako třeba „Král čokolády“, „Král bavlny“ nebo „Král automobilů“. Používání takové terminologie znamená, že lidé v podstatě nevidí vůbec žádný rozdíl mezi moderním průmyslníkem a historickou feudální aristokracií králů, vévodů, knížat a dalších. Ve skutečnosti je ovšem rozdíl poměrně značný, protože třeba takový „Král čokolády“ v žádném případě nikomu nevládne, nýbrž slouží. Nevládne dobytému teritoriu nezávisle na trhu a na svých zákaznících. Tento Král čokolády, bavlny, automobilů nebo jakýkoliv jiný král čokoliv jiného v současném moderním světě je závislý na průmyslu, který řídí a na zákaznících, kterým slouží. Tento král si nemůže dovolit upadnout v nelibost u svých poddaných – zákazníků. Jakmile by ztratil schopnost poskytnout svým zákazníkům lepší službu za nižší cenu než ostatní, s nimiž musí soupeřit, o své království by okamžitě přišel.

Před dvěma sty lety, ještě před nástupem kapitalismu, byl sociální status každého člověka pevně stanoven od jeho narození až po jeho smrt. Každý člověk zdědil své postavení po svých předcích a toto po-

stavení nikdy nemohl změnit. Když se někdo narodil chudý, zůstal chudý navždy, když bohatý – kníže nebo vévoda – držel si své vévodství a všechny majetky s ním spojené po celý zbytek života.

V té době existovaly manufaktury – primitivní výrobní, zpracovatelské podniky – výhradně ku prospěchu bohatých. Většina lidí (devadesát nebo i více procent evropské populace) pracovala na polích a nikdy se nedostala do kontaktu s městským výrobním prostředím. Tento přísný systém feudální společnosti převládal v nejvyspělejších částech Evropy po stovky let.

Jak se však venkovské obyvatelstvo začalo rozrůstat, vytvořil se přebytek lidí na množství obhospodařované půdy. Pro tento nadbytek obyvatelstva, které nezdědilo půdu ani nemělo žádný hmotný majetek, nebylo zkrátka dost práce. A nebylo ani možné, aby se lidé přesunuli za prací do výrobních odvětví ve městech; vládcí měst by jim odepřeli přístup. Počet těchto „vyděděnců společnosti“ pořád narůstal a nikdo si nevěděl rady, co s nimi. Byli to, v pravém významu toho slova, první proletáři, vyhnanci ze společnosti, které vláda mohla dát buď do chudobince, nebo do útulku. V některých částech Evropy, hlavně v Holandsku a Anglii, v osmnáctém století narostl jejich počet natolik, že se stali skutečnou hrozbou pro zachování existujícího společenského řádu.

Když se dnes bavíme o podobných podmínkách na místech jako je třeba Indie nebo další rozvojové země, nesmíme zapomínat, že v Anglii osmnáctého století byly poměry mnohem horší. Anglie měla v té době zhruba šest nebo sedm milionů obyvatel. Z těch šesti či sedmi milionů ale dobré dva miliony lidí nebyly ničím jiným než pouhými vyvrheli společnosti, pro něž tehdejší sociální systém nedokázal najít žádné uplatnění. To byl jeden z velkých problémů osmnáctého století.

Dalším velkým problémem byl nedostatek surovin. Britové si sami sobě museli klást velmi vážnou otázku: Co budeme dělat, až nebudeme mít v lesích dost dřeva pro náš průmysl a na topení v našich domech? Pro vládnoucí vrstvy to byla zoufalá situace. Státníci ani vládnoucí šlechta neměli vůbec tušení, jak tyto podmínky zlepšit.

Z této tíživé sociální situace začaly postupně klíčit první výhonky moderního kapitalismu. Mezi těmi vyvrheli společnosti, těmi chudáky a žebráky, byli totiž někteří lidé, kteří zkoušeli organizovat ostatní a zakládat malé podniky, které mohly něco vyrábět. To byla novinka. Nicméně tito inovátoři neprodukovali drahé zboží určené jenom pro horní vrstvy. Vyráběli naopak levnější věci pro potřeby všech. A to byly počátky kapitalismu, jak funguje dnes. To byly počátky masové produkce, základního principu kapitalistického hospodaření. Zatímco starý zpracovatelský průmysl ve městech, který sloužil jenom bohatým lidem, existoval výhradně pro potřeby horní třídy, nové kapitalistické podniky začaly vyrábět věci, které si mohli koupit všichni. Byla to masová produkce, která měla uspokojit masové potřeby prostého lidu.

Toto je základní princip kapitalismu, který dnes existuje ve všech zemích, v nichž se systém vysoce výkonné masové produkce rozvinul. Velcí výrobci, kteří často bývají terčem fanatických útoků tzv. levičáků, produkují zboží téměř výhradně pro uspokojení masových potřeb obyvatelstva. Podniky produkující, luxusní zboží pouze pro bohaté, nemohou nikdy dosáhnout takového rozsahu jako velkovýrobci. A dnes jsou to právě lidé pracující ve velkých továrnách, kteří jsou sami hlavními spotřebiteli v továrnách vyráběného zboží. Toto je zásadní rozdíl mezi novým kapitalistickým systémem produkce a starým způsobem hospodaření předchozího feudálního období.

Lidé se hluboce mýlí, když předpokládají nebo tvrdí, že mezi výrobcí a spotřebiteli je velký rozdíl. V amerických obchodních domech můžete často slyšet slogan: „*Zákazník má vždycky pravdu.*“ Mállokdo si však už dokáže uvědomit, že tímto zákazníkem je právě člověk pracující v továrně a vyrábějící věci, které se pak v obchodních domech prodávají. Stejně tak se mýlí ti, kteří si myslí, že velké podniky mají velkou moc. Neboť síla jejich moci závisí výhradně na těch, kdo kupují jejich produkty. I největší společnost ztrácí svou moc a vliv, jakmile ztratí své zákazníky.

Před padesáti nebo šedesáti lety se téměř ve všech kapitalistických státech říkalo, že železniční společnosti byly příliš velké a příliš mocné, že měly monopol a že jim nebylo možné konkurovat. Kapitalismus už údajně dospěl do takového stádia, v němž už sám sebe zničil, neboť zlikvidoval konkurenci. Lidé ovšem přehlíželi fakt, že ta moc železničních společností plynula z toho, že byly schopny sloužit lidem lépe než jakýkoliv jiný způsob dopravy. Bylo by samozřejmě absurdní snažit se konkurovat těmto velkým železničním společnostem stavbou nových paralelních tratí vedle těch starých, jestliže tyto staré tratě byly pořád ještě schopny spolehlivě sloužit existujícím potřebám. Velmi brzy se však objevili jiní konkurenti. Svobodná soutěž neznamená, že někdo může uspět jedině kopírováním toho, co dělají ostatní. Svoboda tisku neznamená, že máte právo kopírovat, co napsal někdo jiný, a tím ho připravit o úspěch, který mu náležitě patří za výsledky jeho práce. Znamená to, že máte právo napsat něco jiného. Svobodná soutěž v oblasti železnice například znamená, že máte právo vymyslet, nebo udělat něco, co bude železnici konkurovat, a tím ji dostane do ošidné kompetitivní pozice.

Železniční doprava ve Spojených státech díky svobodné soutěži – ve formě autobusů, automobilů osobních i nákladních, lodí, letadel atd. – vážně utrpěla a v oblasti přepravy osob byla téměř úplně poražena.

Rozvoj kapitalismu je založen na právu každého podnikatele sloužit svým zákazníkům lépe a/nebo levněji. A tato metoda během poměrně krátké doby přetvořila celý svět a umožnila nebyvalý nárůst světové populace.

Anglie osmnáctého století byla schopna uživit zhruba šest milionů obyvatel, a to ještě na velmi nízké úrovni. Dnes si více než padesát milionů lidí může užít poměrně vysoký životní standard, možná ještě vyšší, než si mohlo dovolit i těch pár bohatých v osmnáctém století. A životní úroveň v Anglii by dnes mohla být ještě daleko vyšší, kdyby Britové značnou část svojí energie nepromarnili na něco, co bývá z mnoha úhlů pohledu nazýváno zbytečným politickým a vojenským „dobrodružstvím“.

Toto jsou fakta o kapitalismu. Takže pokud dnes Angličan nebo, když na to přijde, kterýkoliv jiný člověk v jakémkoliv státě na světě říká svým přátelům, že oponuje kapitalismu, existuje báječný způsob, jak na to odpovědět: „Víš, že počet obyvatel této planety je desetkrát větší, než byl v dobách před nástupem kapitalismu? Víš, že životní úroveň lidí je dnes mnohem vyšší, než byla před nástupem kapitalismu? Jak můžeš vědět, že zrovna ty jsi ten jeden z deseti lidí, který by byl naživu v případě absence kapitalismu? Jenom pouhý fakt, že žiješ, je důkazem úspěchu kapitalismu, bez ohledu na to, jestli si svého života ceníš, nebo ne.“

Navzdory veškerému užítku, který přinesl, je kapitalismus neustále napadán a kritizován. Je proto nezbytné porozumět tomu, odkud tato antipatie pramení. Faktem je, že nenávisť vůči kapitalismu nepochází z lidu, nevznikla mezi dělníky samotnými, ale vznikla právě v řadách pozemkové aristokracie – šlechty, nobility v Anglii a na evropském kontinentu. Urození feudálové, tj. vlastníci půdy, kritizovali kapitalismus za něco, co pro ně nebylo příliš příjemné. Na počátku devatenáctého století vyšší mzdy zaměstnanců v průmyslu donutily pozemkovou šlechtu platit rovnocenně vysoké mzdy lidem na polích. Aristokracie začala napadat průmyslníky a kritizovat neutěšené životní podmínky městských dělníků pracujících v továrnách.

Z našeho pohledu byla životní úroveň dělnictva samozřejmě extrémně nízká. Pracovní podmínky v továrnách v dobách raného kapitalismu byly šokující, ale ne z toho důvodu, že by nově se vyvíjející kapitalistický průmysl dělníky vykořisťoval. Lidé, najímaní na práci v továrnách už dávno před tím žili v bídných, doslova nelidských podmínkách.

Ten starý známý, milionkrát opakovaný příběh o tom, že továrny zaměstnávaly ženy a děti, které do té doby, než začaly pracovat v továrnách, žily šťastně a spokojeně, je jedním z největších mýtů v dějinách. Matky zaměstnané v továrnách neměly co jíst. Neopouštěly své domovy a své kuchyně proto, aby šly do továren. Ony šly do továren proto, že neměly žádné domy ani kuchyně, a i kdyby měly kuchyně, neměly stejně žádné jídlo, které by v nich mohly vařit. A děti nepřicházely z pohodlí jesliček ani mateřských školek. Ty umíraly a hladověly na ulicích. Celá ta propaganda o tzv. nevýslovných hrůzách raného kapitalismu může být snadno vyvrácena jednoduchou statistikou. Přesně v době, kdy se

britský kapitalismus vyvíjel, v době tzv. anglické průmyslové revoluce mezi lety 1760 – 1830, se populace v Anglii zdvojnásobila, což znamená, že stovky a tisíce dětí, které by v předcházejících dobách zemřely, přežily a dospěly v muže a ženy.

Není pochyb o tom, že životní podmínky v dobách před kapitalismem byly strašné. Byl to ale právě kapitalismus, který tuto situaci dokázal zlepšit. Byly to přesně tyto první továrny, které dokázaly uspokojit potřeby jejich zaměstnanců, ať už přímo nebo nepřímo – exportem výrobků a dovozem potravin a surovin z jiných zemí. I přesto však historikové raného kapitalismu neustále – a těžko se dá použít jemnější výraz – falzifikují minulost.

Jedna anekdota, kterou říkají (samozřejmě smyšlená), se týká Benjamina Franklina. V tomto příběhu Benjamin Franklin navštívil továrnu na zpracování bavlny v Anglii a majitel této továrny mu pyšně oznámil: „*Dívej se, tady se vyrábí bavlna pro Maďarsko.*“ Benjamin Franklin se rozhlédl kolem, viděl všechny dělníky v ošuntělých hadrech a řekl: „*Proč nevyrábíte taky něco pro sebe?*“

Ten export, o kterém majitel továrny hovořil, ale ve skutečnosti znamenal, že vyráběli sami pro sebe. Anglie neměla žádné suroviny, všechno musela dovážet. V celé Anglii, ani v kontinentální Evropě nebyla žádná bavlna. Anglie trpěla nedostatkem potravin, potraviny se musely dovážet z Polska, Ruska a Maďarska. Exportem zboží se v podstatě platil dovoz potravin, díky němuž britská populace mohla přežít. Mnohé historické příklady z tohoto období ukazují přístup aristokracie k dělníkům. Rád bych poukázal pouze na dva příklady. Jedním z nich je známý „Speedhamlandský systém“. V tomto systému platila britská vláda všem zaměstnancům, kteří nedosáhli na minimální mzdu

(stanovenou vládou), rozdíl mezi platem, který dostávali a minimální mzdou. Toto ušetřilo pozemkové šlechtě trable s placením vyšších mezd svým rolníkům. Šlechta platila tradičně pořád stejně nízké mzdy a vláda je doplňovala, aby zamezila migraci rolníků z venkova do měst za vyšším výdělkem v továrnách.

O osmdesát let později, po tom, co se kapitalismus rozšířil i do kontinentální Evropy, reagovala šlechta na nový produkční kapitalistický systém podobně. Pruští Junkeři v Německu, kteří ztratili velké množství své pracovní síly právě díky vyšším výdělkům v kapitalistických továrnách, pro to vymysleli speciální název – *Landflucht* – odlet z venkova. A v německém parlamentu řešili, jak s tímto „zlem“ naložit, protože na to samozřejmě nahlíželi z perspektivy pozemkové šlechty.

Kníže Bismarck, slavný kancléř německé říše, v jednom svém projevu řekl: „Potkal jsem v Berlíně jednoho muže, který kdysi pracoval na mém panství, a zeptal jsem se ho: „Proč jsi opustil moje panství, proč jsi odešel z venkova, proč teď žiješ v Berlíně?““ A ten muž odpověděl, alespoň podle Bismarcka: „U vás na vesnici nemáte tak pěknou »Biergarten«, kde se dá sedět, pít pivo a poslouchat hudbu.“ Toto je samozřejmě příběh vyprávěný z pohledu Bismarcka, zaměstnavatele. Nebyl to pohled všech jeho zaměstnanců. Ti šli do průmyslu proto, že jim zajistil vyšší mzdy a pozvedl jejich životní standard na dříve nemyslitelnou úroveň.

Dnes je v kapitalistických zemích relativně malý rozdíl ve stylu života tzv. vyšší a nižší střední třídy. Všichni mají co jíst, co na sebe i kde bydlet. Ale v osmnáctém století a dříve byl rozdíl mezi člověkem střední třídy a člověkem z nižší třídy takový, že člověk ze střední třídy měl boty a člověk z nižší třídy je neměl. Ve Spojených státech dnes rozdíl mezi bohatým

a chudým znamená často jenom rozdíl mezi Cadillacem a Chevroletem. Chevrolet se dá koupit z druhé ruky, ale svou službu svému majiteli pořád splňuje – odveze ho z bodu A do bodu B. Více než padesát procent obyvatel Spojených států žije v domech nebo bytech, které sami vlastní.

Útoky proti kapitalismu – hlavně co se týká vyšších platů – začínají u falešné představy, že mzdy jsou placeny lidmi, kteří jsou nějak odlišní od těch, kteří jsou zaměstnání v továrnách. Pro ekonomy a studenty ekonomických teorií může být v pořádku rozlišovat mezi zaměstnancem a spotřebitelem a hledat mezi nimi rozdíly. Faktem nicméně zůstává, že každý spotřebitel musí peníze, které utrací, nejdříve někde vydělat, a že naprostá většina spotřebitelů jsou přesně ti sami lidé, kteří pracují jako zaměstnanci v podnicích a vyrábějí věci, které pak sami kupují. Vyšší mezd v kapitalistickém systému nestanovuje třída lidí odlišná od třídy, která za ty mzdy pracuje. Jsou to ti sami lidé. Není to hollywoodské filmové studio, které platí filmové hvězdy, jsou to lidé, kteří kupují lístky do kina. Není to ani organizátor boxerského zápasu, kdo platí boxerům jejich extrémně vysoké odměny, jsou to lidé, kteří si kupují vstupenky na zápas. Ekonomické teorie mohou rozlišovat zaměstnance a zaměstnavatele, v reálném životě však tyto mezníky neexistují. Tady je zaměstnanec i zaměstnavatel v konečném důsledku jedna a tatáž osoba.

Lidé většinou považují za nespravedlivé, když někdo, kdo živí rodinu s několika dětmi, dostává stejný plat jako někdo, kdo se stará jenom sám o sebe. Otázka ovšem nezní, jestli by měl zaměstnavatel nést větší zodpovědnost za velikost rodiny svých zaměstnanců.

Otázka, kterou si v tomto případě musíme klást, zní: Byl bys ty, jako jedinec, připraven a ochoten platit více za něco, řekněme třeba bochník chleba, kdybys věděl, že výrobce tohoto chleba má šest dětí?

Každý upřímný člověk by samozřejmě na tuto otázku odpověděl: Pokud by to bylo levnější, radši bych koupil chleba od člověka, který má méně dětí (nebo žádné). Jestliže zákazníci zaměstnavateli dostatečně neplatí, pak zaměstnavatel nemůže platit svým zaměstnancům a stává se pro něho v podstatě nemožné provozovat svůj byznys.

Označení kapitalistického výrobního systému termínem „kapitalismus“ nepochází od stoupenců kapitalismu. Právě naopak. Tento výraz začal poprvé používat člověk, který kapitalistický způsob hospodaření považoval za největší zlo v historii lidstva. Nebyl jím nikdo jiný než Karel Marx. Nemáme však žádný důvod tento Marxův termín zavrhnout, protože přesně vystihuje zdroj toho velkého společenského pokroku, který kapitalismus přinesl. Tento pokrok je výsledkem akumulace kapitálu. Je založen na faktu, že lidé nekonsumují okamžitě všechno, co vyprodukují a že si část vyprodukovaného odkládají a investují. Okolo tohoto faktu existuje celá řada mýtů a nesprávných interpretací. V těchto svých přednáškách se na tyto klamné představy týkající se akumulace kapitálu, použití kapitálu a obecné výhody z toho plynoucí pokusím zaměřit. Obzvláště v kapitolách věnovaných zahraničním investicím a pak nejzávažnějšímu problému, který trápí současnou politiku – inflaci. Určitě víte, že inflace je problémem nejen v této zemi, ale po celém světě.

Často opomíjeným faktem je to, že úspory znamenají užitek pro všechny, kteří chtějí něco produkovat nebo pracovat za mzdu. Když si člověk nahromadí určité množství peněz – řekněme například tisíc dolarů – a svěří je spořitelně nebo pojišťovně, dostávají se tyto peníze do rukou podnikatelů, byznysmenů, a tím jim umožňují pustit se do nových projektů, které dříve nemohli realizovat, protože na to neměli dostatečný kapitál.

Co udělá podnikatel s nadbytečným kapitálem? První věc, kterou musí udělat primárně, je to, že najme nové pracovníky a nakoupí nové suroviny. Tím obratem vytváří poptávku po další pracovní síle v surovinových odvětvích, což zároveň vyvolává tlak na růst mezd a vyšší ceny surovin. Dlouho před tím, než střadatel nebo podnikatel má nějaký prospěch z ušetřených a investovaných peněz, se společnému užítu z těchto úspor těší nejdříve zaměstnanci pracující za mzdu, výrobci surovin, farmáři, nezaměstnaní, kteří díky novým projektům získali práci atd.

Jestli podnikatel bude mít z nového projektu nějaký užitek, záleží na budoucí situaci na trhu a na schopnosti podnikatele tuto situaci správně odhadnout. Zaměstnanci a výrobci surovin ovšem mají své zisky okamžitě. Před třiceti, čtyřiceti lety se toho hodně namluvilo o tzv. mzdové politice Henryho Forda. Jedním z jeho velkých úspěchů bylo to, že dokázal platit vyšší mzdy než ostatní průmyslová odvětví. Fordova mzdová politika byla popisována jako „vynález“. Nestačí však jenom říct, že vynález této politiky byl výsledkem jeho liberálního myšlení. Každý nový podnikatelský obor nebo nová továrna v už existujícím podnikatelském odvětví musí přilákat pracovníky z jiných zaměstnání, z jiných částí země, nebo dokonce z jiných zemí. Jediný způsob, jak toho docílit, je nabídnout jim vyšší mzdy. To přesně se stalo v rané fázi kapitalismu a děje se prakticky i dnes.

Když manufaktury ve Velké Británii začaly poprvé produkovat bavlněné zboží, platily svým zaměstnancům víc, než kolik si vydělali předtím. Samozřejmě, že velké množství těchto pracovníků nemělo předtím příjem vůbec žádný, takže brali cokoliv, co se jim naskytlo. Ale během celkem krátké doby, když se nahromadilo větší množství

kapitálu a začalo se rozvíjet stále více podniků, šly mzdy nahoru a výsledkem toho byl onen nebývalý nárůst britské populace, o němž jsem se již zmínil.

Pohrdavé líčení kapitalismu jako systému, v němž se bohatí stávají bohatšími a chudí chudšími je chybné od začátku až do konce. Marxovo tvrzení o nástupu socialismu bylo založeno na předpokladu, že dělníci byli stále chudší a chudší, že lidové masy stále více upadaly do chudoby, a že se nakonec všechno bohatství země bude koncentrovat v rukou několika málo jedinců nebo jenom jedné osoby. Pak se tyto masy zbídačených dělníků konečně vzbouří a zmocní se majetku bohatých kapitalistů. Podle tohoto Marxova učení neexistuje v kapitalistickém systému žádná jiná šance na zlepšení podmínek pracujících dělníků.

Před Mezinárodním sdružením pracujících v Anglii v roce 1864 Marx řekl, že nevěří tomu, že by odbory mohly nějakým zásadním způsobem přispět ke zlepšení životních podmínek dělníků. Politiku odborů, žádající vyšší mzdy a kratší pracovní dobu, nazýval konzervatismem – přičemž konzervatismus znamenal pro Marxe výraz toho nejhlubšího opovržení, který mohl použít. Navrhoval, aby si odbory stanovily úplně nový revoluční cíl: aby se vypořádaly se systémem placené práce jednou provždy a nahradily tento systém „socialismem“ – vládním vlastnictvím výrobních prostředků – namísto vlastnictví soukromého.

Když se podíváme na světovou historii a hlavně na historii Anglie od roku 1865, zjistíme, že se Marx ve všech směrech mýlil. Neexistuje žádný západní kapitalistický stát, v němž by se životní podmínky prostého lidu nezlepšily v míře do této doby nevídané. Všechna tato zlepšení za posledních osmdesát či devadesát let se odehrála navzdory

Marxovým prognózám. Marxističtí socialisté totiž vůbec nevěřili, že by k nějakému zlepšení podmínek pracujících dělníků mohlo někdy dojít. Zastávali chybnou teorii, známou jako *železný zákon mezd*, podle níž výše platu dělníka v kapitalistickém systému nikdy nepřevyší částku potřebnou k udržení jeho života pro službu podniku.

Marxisté svou teorii formulovali tímto způsobem: pokud se mzdy zaměstnanců zvedají a převyšují úroveň životního minima, narůstá i počet jejich dětí. Když potom tyto děti vstoupí do pracovního procesu, zvyšují počet zaměstnanců, čímž způsobují pokles mezd a jejich úpadek zpět pod úroveň životního minima – zpět na tu úroveň, která jen stěží uchrání dělnickou třídu od vymírání. Tato Marxova teorie, a teorie celé řady dalších socialistů, nazírá na pracujícího člověka přesně takovým způsobem, jaký – a správně – užívají biologové při studiu života zvířat. Například myši.

Pokud se živočichům nebo mikrobům zvýší množství dostupné potravy, více jich přežije. Když je množství potravy omezeno, jejich počet se sníží. U lidí je to ale jiné. Dokonce i zaměstnanci, přestože si to marxisté neuvědomují, mají jiné potřeby než jen potřebu příjmu potravy a reprodukce druhu. S růstem mezd nepřichází pouze růst populace, zvyšování mezd s sebou přináší hlavně, a to na prvním místě, zlepšení kvality života a zlepšení životního stylu. Z toho důvodu je dnes životní úroveň v zemích západní Evropy a ve Spojených státech daleko vyšší ve srovnání s rozvojovými státy, například v Africe.

Musíme si však uvědomit, že tento vyšší životní styl závisí na zásobě kapitálu. To vysvětluje rozdíl mezi podmínkami v Indii a podmínkami ve Spojených státech. V Indii byly zavedeny – alespoň do určité míry – moderní způsoby boje proti zhoubným nemocem, důsledkem

čehož byl nevídaný nárůst populace. Ale vzhledem k tomu, že toto zvýšení počtu obyvatel nebylo doprovázeno odpovídajícím nárůstem v množství kapitálových investic, došlo nevyhnutelně ke zvýšení chudoby. Prosperita země narůstá úměrně s růstem kapitálových investic v přepočtu na jednotku obyvatelstva.

Doufám, že ve svých dalších přednáškách budu mít příležitost vysvětlit tyto problémy podrobněji a budu schopen je blíže objasnit, protože některé pojmy – jako třeba „kapitálové investice *per capita* (na osobu)“ – vyžadují poněkud detailnější analýzu.

V ekonomii neexistují žádné zázraky. V novinách se často dočtete třeba o tzv. německém hospodářském zázraku – ozdravení zdevastované německé ekonomiky po porážce v druhé světové válce. To ale nebyl žádný zázrak. Byla to prostá aplikace ekonomických principů kapitalismu a volného trhu, přestože ne v plném rozsahu. Každý stát může zažít ten samý „zázrak“ ekonomického uzdravení, i když tady musím trvat na tom, že ekonomické uzdravení není výsledkem žádných zázraků. Nejde o nic jiného než jen o důsledek přijetí správných, zdravých a pevných ekonomických opatření.

---

2. Socialismus

Jsem zde v Buenos Aires jako host *Centra pro studium ekonomické svobody* (*Centro de Difusión Economía Libre*). Co je to *economía libre*? Co tento systém ekonomické svobody znamená? Odpověď je jednoduchá. Je to tržní ekonomika. Je to systém, v němž je vzájemná participace jedinců na společné dělbě práce realizována skrze trh. Tento trh ale není žádné místo, je to proces. Je to způsob, v němž svobodní jedinci prodejem a nákupem, výrobou a spotřebou přispívají k celkové společenské produkci.

Když se bavíme o tomto systému ekonomické organizace – tržní ekonomice – zavádíme užívání pojmu ekonomická svoboda. Lidé bohužel tento pojem velmi často chybně interpretují a mylně se domnívají, že ekonomická svoboda je nějakým způsobem odtržena od všech ostatních svobod a že tyto ostatní svobody – které jsou podle nich důležitější – mohou být zachovány i při absenci svobody ekonomické. V ekonomicky svobodné společnosti je každý jedinec v pozici, v níž si může dobrovolně vybrat způsob, jakým chce přispívat do společného celku. Každý jedinec je schopen vybrat si svou vlastní dráhu a může si dělat, co chce.

Tím ale samozřejmě v žádném případě nemyslím to, co si dnes mnozí lidé pod pojmem svoboda nesprávně představují. Jedná se spíš o princip, v němž se člověk prostřednictvím ekonomické svobody oprostí od přirozených životních podmínek. V přírodě nic takového jako svoboda neexistuje. Existují tu jediné železná pravidla přírodních zákonů, kterými se člověk, pokud chce něco získat, musí řídit.

Když mluvíme o svobodě v souvislosti s lidskými bytostmi, máme na mysli výhradně svobodu v rámci lidské společnosti. I přesto jsou však společenské svobody mnohými lidmi považovány za nezávislé na všech ostatních. Ti, kteří si dnes v Americe říkají liberálové, zastávají politiku přesně opačnou od té, kterou ve svých programech hlásali klasičtí liberálové devatenáctého století. Ti dnešní tzv. liberálové hájí všechny ty populární občanské svobody – jako svobodu slova, myšlení, vyjádření, vyznání atd. – a domnívají se, že všechny tyto svobody mohou být zachovány i při absenci svobody ekonomické. Neuvědomují si ovšem, že v systému, v němž neexistuje žádný trh, kde všechno je řízeno vládou, jsou všechny občanské svobody jen iluzí, i když mohou být nakrásně sepsány do zákonů a zakotveny v ústavě.

Vezměme si třeba takovou svobodu tisku. Jestliže vláda vlastní všechny tiskařské stroje, bude také zároveň určovat, co se bude a nebude tisknout. A jestliže tedy vláda vlastní tiskařské stroje a určuje, co se bude a nebude tisknout, pak se tištění jakýchkoliv jiných názorů, které se neshodují s názorem vlády, stává prakticky nemožným. Svoboda tisku tím mizí. Úplně stejné je to se všemi ostatními svobodami.

V tržní ekonomice si každý jedinec může svobodně vybrat svou kariéru, svůj vlastní způsob, jímž se chce začlenit do společnosti. Avšak v socialistickém systému tomu tak není. Zde je takové rozhodování pra-

vomocí vlády. Vláda může nařídít lidem, kteří se jí nelíbí, aby se třeba vystěhovali z oblastí, kde bydlí. A vláda je při tom zároveň vždycky v pozici, kdy může ospravedlnit své jednání a vysvětlit svou politiku prohlášením, že vládní plán vyžaduje přítomnost tohoto „vyvoleného“ občana na místě pět tisíc mil vzdáleném, kde nebude vadit těm, kteří jsou zrovna u moci.

Je pravda, že z metafyzického hlediska není svoboda, kterou člověk může dosáhnout v tržní ekonomice, úplně dokonalá. Ale úplně dokonalá svoboda neexistuje nikde. Svoboda může mít význam pouze v rámci společnosti. Autoři „přírodních zákonů“ osmnáctého století – zejména pak Jeane Jacques Rousseau – věřili tomu, že jednou v nějaké vzdálené minulosti žili lidé v jakési přirozené svobodě. Ale v těch vzdálených dobách lidé nebyli svobodní. Byli odkázáni na milost a nemilost těm silnějším. Rousseauova známá věta – „*Člověk se rodí svobodný, ale všude je v řetězech.*“ – může znít zajímavě, ale ve skutečnosti se člověk nerodí svobodný. Člověk se rodí jako slabý, zranitelný kojeneček. Bez ochrany rodičů a bez ochrany, kterou rodičům zajišťuje společnost, by neměl šanci přežít.

Společenská svoboda znamená, že člověk je závislý na ostatních lidech úplně stejně, jako jsou ostatní lidé závislí na něm. Společnost s tržní ekonomikou znamená stav, v němž každý občan slouží svým spoluobčanům, a ti zase zpětně slouží jemu. Lidé se mylně domnívají, že v tržní ekonomice jsou nějakí šéfové, kteří jsou nezávislí na podpoře ostatních lidí. Myslí si, že tito kapitáni průmyslu, byznysmeni, podnikatelé, jsou skutečnými vládci ekonomického systému. To je ale pouze falešná iluze. Skutečnými vládci ekonomického systému jsou spotřebitelé. A pokud spotřebitelé přestanou pravidelně navštěvovat určité obchodní odvětví,

pak je podnikatel v tomto odvětví donucen svůj byznys buď opustit, nebo přizpůsobit svou činnost přáním a potřebám svých zákazníků.

Jednou z nejproslulejších propagátorek komunismu byla Lady Passfieldová, rodným jménem Beatrice Potterová, známá také díky svému manželovi Sidney Webbovi. Tato dáma byla dcerou zámožného podnikatele, u něž byla v mládí zaměstnána jako sekretářka. Ve svých pamětech píše: „*V podniku mého otce musel každý poslouchat rozkazy, které můj otec jako šéf společnosti vydával. On jediný mohl vydávat rozkazy, jemu jedinému ale nikdo rozkazovat nesměl.*“ Toto je velmi krátkozraký pohled. Rozkazy jejímu otci totiž vydávali jeho zákazníci, spotřebitelé. Ale ona tyto rozkazy neviděla. Neviděla, co se děje v tržní ekonomice, protože ji zajímalo pouze to, co se dělo v kanceláři jejího otce nebo v jeho podniku.

Při všech ekonomických otázkách musíme mít neustále na mysli slova velkého francouzského ekonoma Frédérica Bastiata, který pojmenoval jednu ze svých brilantních prací *Ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas – Co je a co není vidět*. Abychom dokázali správně pochopit fungování ekonomického systému, musíme brát v úvahu nejen věci, které vidět jsou, ale musíme věnovat pozornost také věcem, které na první pohled nejsou zcela zřejmé. Tak například takový rozkaz od vedoucího někomu v kanceláři mohou slyšet všichni, kteří jsou v místnosti. Co už ovšem slyšet nemohou, jsou rozkazy, které jejich vedoucí dostává od svých zákazníků.

V kapitalistickém systému je tedy nejvyšším vedoucím zákazník a nejvyšším vládcem není stát, ale lid. Důkaz svrchované vlády lidu pramení z faktu, že lidé mají právo chovat se neuváženě. Toto je výsada vládců. Vládce má právo dělat chyby a nikdo mu v tom není schopen

zabránit. Za své chyby musí ale samozřejmě nést zodpovědnost. Pokud říkáme, že spotřebitel je nejvyšším a suverénním vládcem, neznamená to, že je zároveň oproštěn od špatných rozhodnutí. Neznamená to, že spotřebitel dokáže vždy správně odhadnout, co je pro něj nejlepší. Zákazníci velmi často kupují a spotřebovávají věci, které by kupovat nemuseli a spotřebovávají věci, které nepotřebují.

Ale ta představa, že vláda dokáže občany preventivně ušetřit jejich chybných rozhodnutí, je od počátku falešná. Představa vlády jako nějaké rodičovské autority, jako anděla strážného je právě představa těch, kteří se přiklání k socialismu. Ve Spojených státech před několika lety vláda zkusila zavést tzv. ušlechtilý experiment. Bylo to přijetí zákona, který zakazoval prodej alkoholických nápojů. Je určitě pravda, že někteří lidé pijí příliš mnoho whisky a brandy a že si tímto svým počínáním mohou ublížit. Někteří lidé v USA jsou dokonce i odpůrci kouření. A je pravda, že jsou lidé, kteří kouří příliš mnoho a že by pro ně bylo lepší nekouřit. Zde se naskytá otázka, která dalece přesahuje hranice ekonomické teorie. Otázka zní: co je to svoboda?

Předpokládejme, že snaha zabránit lidem, aby sami sobě ubližovali přílišnou konzumací alkoholu nebo kouřením, je správná. Jestliže ale jednu připustíme tuto myšlenku, ostatní lidé se budou ptát: „Je tělo na člověku to nejdůležitější? Není náhodou lidská duše tou přidanou hodnotou, která činí z člověka lidskou bytost?“ Pokud dáte vládě právo určovat, jestli můžeme kouřit nebo nesmíme, jestli můžeme pít alkohol nebo ne, pak nebude existovat žádná logická odpověď na to, když někdo řekne: „Lidská duše a mysl je daleko důležitější než tělo a lidé si sami sobě škodí čtením špatných knih, posloucháním špatné hudby

a sledováním špatných filmů. Vláda má povinnost zabránit lidem, aby si ubližovali pácháním těchto chyb.“

A jak víme, vlády se po celá staletí domnívaly, že je to skutečně jejich hlavním posláním. A nedělo se to jenom v nějakých pradávných dobách. Není tomu tak dávno, co v Německu existovala vláda, která si myslela, že je její povinností rozhodovat o tom, co je dobré a špatné umění – což samozřejmě znamenalo dobré a špatné z perspektivy člověka, který ve svém mládí propadl u přijímacích zkoušek na vídeňskou Akademii, z pohledu malíře pohlednic, Adolfa Hitlera. Protivit se vkusu nejvyššího vůdce a pokusit se vyslovit jiný názor na umění, než jaký měl on, bylo nelegální.

Jakmile jednou připustíte, že úkolem vlády je kontrolovat konzumaci alkoholu, co potom odpovíte těm, kteří budou tvrdit, že kontrola knih a myšlení je mnohem důležitější?

Svoboda skutečně znamená svobodu dělat chybná rozhodnutí. To si musíte uvědomit. Můžete být kritičtí ke způsobům, jakými vaši spoluobčané nakládají se svými penězi a žijí svoje životy. Můžete si myslet, že jejich chování je pošetilé a špatné, ale ve svobodné společnosti existují i jiné způsoby, jakými můžete přimět lidi, aby změnilí své chování. Můžete psát knihy, můžete psát články, můžete pronášet veřejné proslovy, můžete třeba kázat na ulicích, jak se v mnoha zemích děje. Ale nikdy nesmíte policejně kontrolovat ostatní a snažit se zabránit jiným lidem v tom, co dělají jenom proto, že k tomu podle vás nemají právo.

Toto je rozdíl mezi otroctvím a svobodou. Otroek musí dělat to, co mu jeho pán přikáže. Ale svobodný občan – a to je podstatou svobody – si vždycky může vybrat způsob, jakým bude žít svůj život. Je jasné, že se tento svobodný kapitalistický systém dá snadno zneužít a je

některými lidmi zneužíván. Je v něm určitě možné dělat věci, které by se dělat neměly. Ale jestliže jsou tyto věci schváleny většinou lidí, ten, který s nimi nesouhlasí, má vždycky možnost pokusit se změnit myšlení svých spoluobčanů. Může zkoušet je přesvědčit o svých názorech, ale nikdy nesmí nikoho k ničemu nutit nátlakem ani policejní silou.

V tržní ekonomice slouží každý svým spoluobčanům tím, že slouží sám sobě. Právě to měli na mysli klasičtí liberálové osmnáctého století při obhajobách harmonie zájmů všech skupin a všech jedinců v celé společnosti. A byla to právě tato doktrína harmonie zájmů, kterou socialisté nejvíce kritizovali, když hovořili o nesmiřitelném střetu zájmů společenských tříd.

Co to znamená? Když Karel Marx v první kapitole svého Komunistického manifestu, krátkého pamfletu, který inauguroval celé socialistické hnutí, tvrdil, že existuje nesmiřitelný třídní konflikt, nemohl svou hypotézu doložit jinak, než líčením situace v předkapitalistické společnosti. V této době fungovala tzv. stavovská společnost, v níž každý dědil své společenské postavení po předcích, což byl systém podobný kastovní společnosti v Indii. Ve stavovské společnosti se člověk nenarodil například jako Francouz, ale jako francouzský aristokrat, příslušník buržoazie nebo rolnictva. Po celý středověk byl rolník pouhým nevolníkem. A nevolnictví ve Francii bylo zrušeno teprve až po Americké revoluci. V dalších částech Evropy k tomu došlo ještě mnohem později.

Ale nejhorší podoba nevolnictví existovala – a pokračovala i nadále, dokonce i po zrušení otroctví v Americe – v britských zámořských koloniích. Jedinec zdědil své společenské postavení po předcích a tento svůj status neměl šanci změnit. Pouze jej dále přenašel na své potomky. Každá skupina měla své výhody a nevýhody. Nejvyšší skupiny měly

pouze výhody, nejnižší pak samé nevýhody. A člověk neměl možnost, jak se těchto legálních nevýhod zbavit. Dalo by se říci, že tedy existoval jakýsi nesmiřitelný konflikt zájmů mezi otrokáři a otroky. Otroci se přirozeně chtěli zbavit svého otrockého jařma. Pro otrokáře to ovšem znamenalo ztrátu. Není tudíž divu, že k nesmiřitelnému střetu zájmů mezi členy společenských skupin muselo nevyhnutelně docházet.

Nesmíme také zapomínat na to, že v dobách, kdy stavovská společnost dominovala v Evropě a v koloniích, které Evropané zakládali v Americe, už lidé necítili žádnou sounáležitost s příslušníky jiných tříd ve svých národních státech. Byli si naopak mnohem bližší se členy stejných sociálních skupin v jiných zemích. Francouzský aristokrat tak nepokládal nižší lidové vrstvy ve Francii za své spoluobčany. Pro něj to byla lůza, kterou pohrdal. Respektoval pouze členy aristokracie například v Itálii, Anglii nebo Německu a jenom ty považoval za sobě rovné.

Jasným důkazem tohoto stavu je fakt, že aristokracie napříč celou Evropou používala jeden jazyk. Tímto jazykem byla francouzština. Jazyk, jímž mimo Francii nikdo z nižších vrstev mluvit nedokázal. Střední vrstvy – tzv. buržoazie – měly také svůj jazyk. A nižší vrstvy – rolníci – mluvili svými místními dialekty, kterým lidé z jiných zemí pochopitelně nemohli rozumět. To samé by se dalo říct o způsobech oblékání. Kdybyste cestovali v roce 1750 z jedné země do druhé, zjistili byste, že vyšší třídy – aristokracie – se v celé Evropě oblékaly v podstatě stejně a že nižší třídy byly oděny v každé zemi jinak. Kdybyste potkali někoho na ulici, mohli byste na první pohled poznat, do které třídy ten člověk patří, jaký je jeho sociální status.

Je těžké si představit, jak odlišné byly tyto podmínky od těch současných. Když dnes přiletím ze Spojených států do Argentiny a vi-

dím na ulici člověka, nemám šanci poznat jeho společenské postavení. Mohu pouze předpokládat, že tento člověk je občanem Argentiny a že nepatří do žádné společensky zavržené skupiny. To je jedna z věcí, kterou s sebou kapitalismus přinesl. Jistěže i v kapitalistickém systému existují majetkové rozdíly. Rozdíly, které marxisté mylně považují za jakýsi ekvivalent starého stavovského sociálního dělení společnosti.

Rozdíly v kapitalistické společnosti však nejsou stejné jako v socialismu. Ve středověku, a v některých zemích ještě mnohem později, mohla aristokratická rodina vlastnit obrovské jmění, mohla to být třeba stovky let stará knížecí dynastie, která si svůj urozený status uchovávala bez ohledu na své kvality, schopnosti, talent, morálku atd. V kapitalistickém systému ovšem vzniklo něco, čemu sociologové říkají „sociální mobilita“. Podle italského sociologa a ekonoma Vilfreda Pareta je hlavním operačním principem sociální mobility tzv. „cirkulace elit“. To znamená, že sice existují lidé, kteří jsou na vrcholu společenského žebříčku, ale že se tito lidé, tyto elity, neustále mění.

To přesně platí pro kapitalistickou společnost. Ale v předkapitalistické éře stavovské společnosti tomu tak nebylo. Velké evropské šlechtické dynastie a potomci těchto slavných vévodů a knížat jsou dnes stále ty samé rody, které vládly Evropě po celá staletí. Například počátky bourbonské větve Kapetovců, kteří dlouho panovali zde v Argentině, se datují hluboko do desátého století. Tento rod původně vládl na území nazývaném Ile-de-France a své panství rozšiřoval z generace na generaci. V kapitalistické společnosti je tomu ale jinak. Chudí lidé bohatnou a potomci těchto bohatých pak svůj majetek zase ztrácí.

Dnes jsem v jednom knihkupectví v centru Buenos Aires narazil na biografii jednoho známého evropského podnikatele, významného

průmyslníka devatenáctého století, tak významného, že dokonce i zde, v zemi daleko vzdálené od Evropy, se v obchodech prodává jeho biografie. Já sám shodou okolností znám vnuka tohoto velkého podnikatele, který stále nese slavné jméno svého děda, jenž začínal svůj podnik jako kovář a před osmdesáti lety zajistil svému rodu velkou slávu. Jeho vnuk je dnes ovšem chudým, neznámým fotografem v New Yorku.

Jiní lidé, kteří byli chudí v dobách, kdy se děd tohoto newyorského fotografa stal jedním z nejbohatších podnikatelů, jsou nyní kapitány průmyslu. Každý má možnost změnit své společenské postavení. To je rozdíl mezi stavovským a kapitalistickým systémem ekonomické svobody, v němž každý může vinit pouze sám sebe, pokud nedosáhne pozice, o kterou usiloval. Bezesporu nejvýznamnějším průmyslníkem dvacátého století se stal Henry Ford. Začínal s pár sty dolary, které si půjčil od svých přátel, a během poměrně krátké doby dokázal vybudovat jeden z největších podniků na světě. A takových podobných případů bychom mohli nalézt denně stovky.

Deník New York Times tiskne každý den dlouhý seznam lidí, kteří zemřeli. Pokud si projdete jejich životopisy, narazíte tu a tam na jména významných podnikatelů, kteří začínali svou kariéru jako pouliční kameloti nebo pomocní úředníci v bance a během svého života se vypracovali z těch nejnižších pozic až na výkonné ředitele velkých společností. Pochopitelně ne všichni lidé mohou dosáhnout takového úspěchu. Ale také ne všichni lidé po tom touží. Někteří lidé mají jiné zájmy a hledají jiné cesty k dosažení vlastního štěstí. I pro tyto lidi existuje ovšem v kapitalistickém systému mnohem otevřenější a svobodnější prostor, než jaký jim mohla nabídnout feudální stavovská společnost.

Avšak i socialistický systém zavrhuje tuto základní lidskou svobodu vybrat si svou vlastní životní kariéru. V podmínkách socialismu existuje pouze jedna ekonomická autorita, která si vyhrazuje výsadní právo určovat veškeré záležitosti týkající se produkce.

Jedním z charakteristických rysů naší doby je to, že jsme se naučili používat různé názvy pro stejné věci. Synonymem socialismu a komunismu se tak stalo tzv. plánování. A pokud lidé mluví o plánování, mají pochopitelně na mysli plánování centrální, což v podstatě znamená, že centrální vláda má jako jediná právo určovat, co se bude vyrábět. Nikdo jiný toto právo nemá.

Jedna britská dáma, členka horní komory britského parlamentu, napsala knihu s názvem „*Plan or No Plan*“ (*Plán, či žádný plán*). Tato kniha byla svého času celosvětově velmi populární. Ale co její název vlastně vyjadřuje? Plánováním má autorka na mysli koncept představovaný například Leninem nebo Stalinem a jejich následovníky. Přesně ten typ centrálního plánování, který řídí veškeré aktivity všech lidí v celé společnosti. Jinými slovy, plánování vylučující možnost jakéhokoliv svobodného individuálního rozhodnutí.

Z toho důvodu je titul její knihy v podstatě zavádějící. Nejde totiž o alternativní volbu mezi centrálním plánem nebo žádným plánem, ale o volbu mezi absolutním plánem ústřední vládní autority a svobodnou možností každého člověka činit svá vlastní individuální rozhodnutí, své vlastní osobní plány podle své momentální a každodenní potřeby.

Svobodný člověk si tak může říct: „Ještě včera jsem měl v plánu pracovat celý život v Cordóbě. Dnes jsem se ale rozhodl odejít do Buenos Aires, protože jsem se dozvěděl o lepších možnostech.“ Toto je individu-

ální svoboda. Může se stát, že se mýlil a že mu jeho plán v Buenos Aires nevyjde. Možná by se měl lépe v Cordóbě, ale toto bylo jeho osobní rozhodnutí.

V systému centrálního plánování by ovšem takovou možnost vůbec neměl. Byl by jako voják v armádě, který nemá právo vybrat si svou posádku ani místo, kde bude sloužit. Musí jen poslouchat rozkazy. A socialistický systém navržený Marxem, Leninem a dalšími socialistickými vůdci je přesně takovým armádním systémem rozkazů přenesených do ekonomické výrobní sféry. Marx mluvil o „armádách průmyslu“ a Lenin volal po „všeobecné organizaci – organizaci pošt, továren a všech výrobních odvětví podle armádního vzoru.“

Tím pádem v socialistickém systému záleží všechno na moudrosti, nadání a schopnostech lidí, kteří tvoří nejvyšší autority. Kvality, které nejvyšší diktátor – nebo sbor jeho poradců – postrádá, se však neberou v úvahu. Žádný člověk nemá takovou intelektuální kapacitu, aby dokázal obsáhnout veškeré vědění, které lidstvo během svého tisíciletého vývoje nashromáždilo. Tak obrovské množství vědeckých a technických informací nemůže jeden člověk nikdy pojmout, i kdyby to byl ten nejbrilantnější intelekt na světě.

Každý člověk je navíc jiný, lidé si nejsou rovni. Nikdy nebyli a nikdy nebudou. Někteří lidé mají talent v nějakém oboru, jiní lidé jsou dobří zase v něčem jiném. Jsou lidé, kteří mají schopnost hledat nové cesty a měnit myšlení ostatních. A právě tito lidé vytvářejí v kapitalistických společnostech technologický a ekonomický pokrok. Pokud má člověk nějaký nový nápad, dokáže najít pár lidí dostatečně chytrých a nadaných k tomu, aby mu jeho myšlenku pomohli uskutečnit. Kapitalisté, kteří se nebojí nahlédnout do budoucnosti a uvědomují si možné pozi-

tivní důsledky svých vizí, začnou na jejich realizaci okamžitě pracovat. Ostatní si o nich mohou myslet, že jsou to blázni, ale přestanou si to myslet, jakmile zjistí, že jejich podnik funguje, prosperuje a přináší užitek všem ostatním.

Naproti tomu v marxistickém systému musí být nejvyšší vládní orgán přesvědčen o správnosti svého nápadu ještě před tím, než začne usilovat o jeho dosažení. To může být velmi obtížné vzhledem k tomu, že rozhodovací pravomoci jsou koncentrovány pouze do rukou úzké skupiny lidí, případně jednoho nejvyššího diktátora. A pokud tito lidé nejsou schopni, ať už z jakéhokoli důvodu, domyslet důležitost některých projektů (buď díky své lenivosti, pokročilému věku nebo prostě proto, že postrádají potřebnou intelektuální kapacitu), pak tyto projekty nebudou nikdy realizovány nebo budou předem odsouzeny k neúspěchu.

Podívejme se na příklady z vojenské historie. Napoleon byl nepochybně geniální vojevůdce. Měl ovšem jeden velký problém a jeho neschopnost vyřešit tento problém nakonec vyústila v jeho porážku a osamělý exil na ostrově Svatá Helena. Tímto problémem, který nedokázal vyřešit, byla otázka: „Jak dobýt Anglii?“ Potřeboval námořnictvo na překročení kanálu La Manche a našli se lidé, kteří mu říkali, že znají způsob, jak toho docílit. Lidé, kteří v dobách námořních plachetnic přišli s novým nápadem parních lodí. Napoleon však jejich nápadům nevěřil.

Dále máme třeba slavný německý *Generalstab* – generální štáb, který byl před první světovou válkou považován za nepřekonatelný ve vojenské vyspělosti. Podobnou reputaci měl i štáb generála Focha ve Francii. Ale ani Němci ani Francouzi, kteří pod Fochovým vedením Německo nakonec porazili, nedokázali odhadnout význam letectva

pro válečné účely. Němci říkali: „Letectví je jen koníček zahálčivých bohémů. Z vojenského hlediska mají význam jedině vzducholodě.“ A Francouzi byli v podstatě stejného názoru.

Později v meziválečném období ve Spojených státech jeden generál věřil, že vojenská letadla budou hrát v moderním válečnictví klíčovou úlohu. Ale všichni ostatní armádní experti stáli proti němu a on je nedokázal přesvědčit. Pokud se něco snažíte vysvětlit lidem, kteří nejsou přímo závislí na správném řešení problému, nemáte šanci na úspěch. Stejně je to i v neekonomických otázkách.

Existovali umělci – malíři, básníci, spisovatelé, hudební skladatelé – kteří si stěžovali, že lidé nejsou schopni docenit kvalitu a význam jejich prací a tím je odsoudili k chudobě. Veřejnost může mít skutečně chabé ponětí o kvalitě umění, ale umělci nemají pravdu, když říkají: „Vláda musí podporovat umělce – spisovatele, malíře, básníky.“ Podle koho by se měla vláda řídit při rozhodování o tom, jakého umělce podpoří? Musela by se spoléhat jedině na názory kritiků a profesorů historie umění, kteří se vždy ohlížejí jen do minulosti, ale nikdy neprojevili žádný talent v nalézání něčeho nového. Toto je velký rozdíl mezi systémem centrálního plánování a systémem, v němž každý jednotlivec může jednat sám za sebe.

Je samozřejmě pravda, že velcí malíři a spisovatelé neměli vždy na různých ustláno. Mohli to být geniální umělci, kteří ovšem velmi často strádali v chudobě. Van Gogh byl jistě skvělý malíř. Během svého života však vytrpěl neskutečná muka a nakonec ve svých sedmatřiceti letech spáchal sebevraždu. Za celý svůj život prodal pouze jediný obraz, který si od něho koupil jeho bratranec. Žil jen z peněz svého bratra, který ne-

byl ani malíř, ani umělec. Rozuměl však významu umění a díky tomu se dnes Van Goghovy obrazy prodávají za miliony dolarů.

V socialistickém systému by Van Goghův osud vypadal zřejmě jinak. Někdo z vládních úředníků by se zeptal nějakého známého malíře, jestli by si tento mladý, napůl šílený umělec zasloužil vládní podporu. Odpověď by nepochybně zněla: „Ne, v žádném případě. On není žádný umělec, je to jen podivín, který plýtvá barvami.“ Van Gogh by tak nejspíš skončil někde v nějaké manufaktuře, v horším případě možná v blázinci. Celé to socialistické nadšení z vládní podpory ve prospěch mladých nastupujících umělců je tudíž postaveno jenom na klamně iluzi. Zmínil jsem tento případ právě z toho důvodu, že tyto skupiny patří mezi ty nejfanatičtější zastávce socialismu.

Pokud si ale máme vybrat mezi kapitalistickým a socialistickým systémem, naskýtá se nám poněkud jiná otázka. Socialističtí autoři si neuvědomují, že moderní průmysl a veškeré obchodní operace jsou založeny na přesných propočtech. Nejsou to jen inženýři, kteří vytvářejí své návrhy na základě přesných kalkulací. Byznysmen musí počítat zrovna tak. Jeho propočty jsou založeny na faktu, že cenový systém v tržní ekonomice informuje nejen spotřebitele, ale zároveň taky slouží jako hlavní indikátor podnikatelům, jimž poskytuje nezbytné informace o jednotlivých faktorech výroby. Hlavním úkolem trhu není pouze určit ceny finálních výrobků a poskytnout tyto výrobky spotřebitelům, ale hlavně určit veškeré ceny, které k výrobě konečných produktů vedou. Celý tržní systém je tak úzce propojenou a důkladně promyšlenou kombinací dělby práce a konkurence podnikatelů soupeřících v předkládání nabídek u jednotlivých faktorů produkce – surovin, strojů a dalších vý-

robních prostředků – a lidského faktoru výroby – platů za odvedenou práci. Takováto kalkulace by pro podnikatele nebyla možná, nebýt cenového systému poskytovaného trhem.

Jakmile jednou opustíte tržní cenový systém, o což se v podstatě socialisté snaží, zahrnete tím automaticky všechny technologické kalkulace a inženýrské propočty nezbytné pro odhad produkce. Vědečtí experti vám mohou vypočítat množství nejrůznějších projektů realizovatelných z hlediska přírodních věd, ale bez potřebných tržních kalkulací není možné určit, které z těchto projektů budou nejvýhodnější z perspektivy ekonomické.

Problém, s nímž se zde snažím vypořádat, je klíčem k pochopení fundamentální podstaty kapitalistické ekonomické kalkulace v protikladu k socialismu. Ekonomické plánování a technologické propočty jsou možné jedině za předpokladu existence systému tržních cen nejen pro finální výrobky, ale hlavně pro všechny ostatní faktory produkce. To znamená, že musí existovat trh pro surovinové zdroje, polotovary, stroje a ostatní výrobní prostředky a pro nejrůznější druhy lidské práce a služeb.

Když se tento fakt objevil, socialisté nevěděli, jak na to reagovat. Sto padesát let tvrdili, že největším zlem světa je trh a tržní ceny. Tržní ekonomiku se snažili odstranit a nahradit ji novým systémem, systémem bez trhů a bez cen. Chtěli odstranit to, čemu Marx říkal „komo-ditní charakter“ zboží a práce.

Tváří v tvář tomuto problému, s nímž se socialističtí autoři nedokázali vypořádat, začali nakonec říkat: „Nechceme trh opustit úplně. Budeme předstírat, že trh existuje. Budeme si hrát na trh, jako si děti

hrají na školu.“ Všichni ale víme, že když si děti hrají na školu, tak se nic neučí. Je to jen cvičení – jen hra.

To celé je ale nesmírně komplikovaná otázka, na jejíž vysvětlení bych potřeboval mnohem větší prostor, než mám zde. Detailně jsem ji popsal ve svých pracích, ale tady v těchto šesti přednáškách se nemohu pouštět do žádných podrobnějších rozborů a zkoumat všechny aspekty této problematiky. Musím vás proto pouze odkázat na svou knihu *Lidské jednání*, v níž se nemožností ekonomické kalkulace v socialistickém systému centrálního plánování zabývám velmi zevrubně.

Přečtěte si ale také další knihy, třeba tu, kterou napsal norský ekonom Trygve Hoff. A pokud vás zajímá i pohled z opačné strany, pak musím doporučit vysoce uznávanou socialistickou knihu významného polského ekonoma Oskara Langeho, jenž byl svého času profesorem na jedné z amerických univerzit a poté polským velvyslancem.

Asi se mě budete ptát: „A jak je to s Ruskem? Jak tuto problematiku řeší Rusové?“ To je jiná věc. Ruský socialistický systém funguje ve svém vlastním světě, v němž existují ceny veškerých výrobních faktorů, surovinových zdrojů atd. Pro své ekonomické kalkulace mohou tudíž využít zahraniční ceny světového trhu. A vzhledem k tomu, že mezi podmínkami v Rusku a Americe jsou jisté rozdíly, tak se často stává, že věci, které se v Rusku z ekonomického pohledu mohou zdát vhodné a opodstatněné, jsou v Americe neobhájitelné a naopak.

Sovětský experiment, jak se mu říkalo, ale nic nedokazuje. Neříká nám vůbec nic o základním problému socialismu, problému ekonomické kalkulace. Můžeme to ale nazývat experimentem. Nevěřím sice tomu, že v oblasti lidského jednání a ekonomie by se dalo dělat něco

jako vědecké experimenty. Vědecký experiment prováděný v laboratoři vyžaduje opakování stejných věcí v rozdílných podmínkách, případně změnu některých faktorů při zachování stejných podmínek. Když třeba zavedete do těla rakovinou nakaženého zvířete nějakou experimentální léčivou látku, výsledkem může být, že rakovina zmizí. Můžete pak tuto látku testovat na jiných zvířatech, které trpí stejnou nákazou a porovnat výsledky. Nicméně v oblasti lidského jednání takové experimenty možné nejsou.

Takže ten tzv. sovětský experiment nám pouze ukazuje, že životní úroveň v Rusku je nesrovnatelně nižší než v zemi, která se pro celý svět stala symbolem kapitalismu – ve Spojených státech.

Samozřejmě když něco takového budete vykládat ruskému socialistovi, tak vám bude tvrdit, že život v Rusku je skvělý. Načež vy mu odpovíte: „Život v Rusku může být skvělý, ale životní úroveň je hodně nízká.“ A on vám na to řekne: „Ano, životní úroveň je možná nízká, ale podívejte se, jak se u nás žilo za cara a jakou strašnou válkou si naše země prošla.“

Nechci nyní spekulovat o tom, jestli to je nebo není správné vysvětlení, ale pokud připustíme, že podmínky nejsou stejné, pak zároveň popíráme to, že se jedná o experiment. Pak bychom museli říct toto (což by bylo mnohem přesnější): „Socialismus v Rusku nepřinesl takové zlepšení životních podmínek průměrného člověka, k jakému došlo ve Spojených státech během stejného období.“

V Americe skoro každý týden slyšíte o něčem novém, o nějakém novém zlepšení. Je to výsledkem podnikatelské činnosti tisíců a tisíců místních byznysmenů, kteří ve dne v noci pracují na nových produktech, aby uspokojili potřeby svých zákazníků. Nedělají to ale z nějaké altruistické dobré vůle, nýbrž proto, aby měli zisk a vydělali si peníze.

Výsledkem této činnosti je pak téměř zázračné zvýšení životní úrovně, například i ve srovnání s podmínkami, které v Americe panovaly zhruba před sto lety. V Rusku ovšem takovýto systém nefunguje, a proto tam ani nemůže docházet k žádnému srovnatelnému zlepšení. Takže ti lidé, kteří nám tvrdí, že bychom měli přejít na ruský systém, se hluboce mylí.

Rád bych zmínil ještě jeden příklad. Americký spotřebitel, jedinec, je zákazníkem i pánem v jedné osobě. Když v Americe vycházíte z obchodu, můžete narazit na nápis: „Děkujeme vám za vaši podporu.“ Kdybyste však vycházeli z obchodu v nějakém totalitním státě, ať už by to bylo současné sovětské Rusko nebo Německo v časech Hitlera, tak by vám obchodník sdělil tak maximálně toto: „Musíte být vděční velkému vůdci za to, co vám dává.“

V socialistických státech to není prodavač, kdo musí být vděčný. Je to kupující. Občan není svým pánem. Pánem je ústřední výbor – centrální vláda. Socialistický vůdce a diktátor je tím nejvyšším pánem a všichni ostatní lidé ho musí prostě jen poslouchat.

---

3. Intervencionismus

Známá a velmi často citovaná fráze říká: „Nejlepší je taková vláda, která vládne nejméně.“ Já si ovšem nemyslím, že by to byla nejlepší definice toho, jak má vypadat nejlepší vláda. Vláda by měla dělat všechny věci, pro něž je potřebná a pro něž byla ustanovena. Vláda by měla chránit práva občanů proti násilným a podvodným útokům gangsterů a měla by bránit zemi proti zahraničním nepřítelům. Toto jsou základní funkce vlády ve svobodné společnosti, ve společnosti s tržním hospodářstvím.

V socialismu je vláda samozřejmě totalitní a neexistuje nic mimo dosah její jurisdikce. Hlavním úkolem vlády v tržní ekonomice je ale ochrana hladkého průběhu obchodu a prevence proti násilí a podvodům jak uvnitř, tak i vně státu.

Lidé, kteří s tímto pojetím funkce vlády nesouhlasí, mohou namítnout: „Tento člověk nenávidí vládu!“ Nic nemůže být vzdálenější pravdě. Kdybych řekl, že benzín je velmi užitečná látka, ale že bych se ho nikdy nenapil, protože to není ta správná věc, na co by se měl používat, pak přeci nejsem nepřítelem benzínu a nikdo o mně nemůže tvrdit, že nenávidím benzín. Říkám jediné to, že benzín je užitečný jen pro jisté účely, ale k některým jiným věcem se nehodí. Pokud tvrdím, že povinností vlády by mělo být trestat podvodníky a zločince, ale není její

povinností stavět cesty nebo utrácet peníze na nesmyslné projekty, pak to neznamená, že nenávidím vládu. Znamená to jediné to, že na některé věci může být vláda užitečná, ale k něčemu se nehodí.

Říká se, že v současné době už skutečně ryzí systém tržního hospodářství neexistuje. V současných podmínkách údajně žijeme v čemsi, co se nazývá smíšená ekonomika. Důkazem toho je spousta společností, které fungují za výrazné vládní podpory, nebo jsou vládou dokonce přímo vlastněny. Mnoho lidí říká, že toto je smíšená ekonomika, protože některé instituce, jako například pošty, telefonní společnosti nebo správa komunikací, jsou provozovány vládou.

Je jistě pravdou, že mnohé z těchto institucí vláda skutečně řídí. Ale tento samotný fakt nemění vůbec nic na povaze našeho ekonomického systému. Neznamená to ani, že tam existuje „troška socialismu“ v jinak nesocialistickém tržním prostředí. Neboť vláda, která tyto podniky řídí, podléhá vrchnímu dozoru trhu. Jinými slovy podléhá dozoru zákazníků. Vláda, pokud tedy řídí řekněme třeba pošty nebo železnice, musí najímat lidi, kteří tam budou pracovat. Musí také nakupovat suroviny a další věci, které potřebuje pro vedení těchto podniků. A pak prodává své služby veřejnosti. Ale přestože vláda řídí tyto instituce na principu volného trhu, výsledkem jejího podnikání bývá s železnou zákonitostí deficitní hospodaření. Vláda je totiž v pozici, kdy takové ztrátové rozpočty dokáže hradit. Tedy alespoň někteří členové vlády si to myslí.

U soukromých osob je tomu ale určitě jinak. Možnost soukromého podnikatele řídit podnik s permanentní ztrátou je výrazně omezena. Pokud se mu deficitní rozpočet nepodaří co nejdříve eliminovat a pokud jeho podnik není ziskový, zbankrotuje a jeho podnikání končí.

Vláda má ovšem jiné podmínky. Vláda si může dovolit hospodařit s deficitem, protože má tu moc vybírat daně. A pokud jsou daňoví poplatníci ochotni platit vyšší daňové sazby na úhradu ztrátového hospodaření státních podniků – tedy na podporu méně efektivního hospodaření, než jaké by zajistil soukromý vlastník – pak samozřejmě státní podniky mohou fungovat i nadále.

Za posledních několik let zvýšily vlády v mnoha zemích počet znárodněných institucí a podniků do takové míry, že deficity jejich hospodaření daleko přesáhly částky, jež by bylo možné vybrat na daních. Inflation, která pak nastane, není předmětem této přednášky, ale budu se jí podrobněji věnovat v přednášce následující. Zmínil jsem se o tom pouze z toho důvodu, že smíšená ekonomika nesmí být zaměňována s problémem intervencionismu, o němž chci hovořit právě teď.

Co je intervencionismus? Intervencionismus znamená, že vláda neomezuje své aktivity pouze na ochranu a zajištění pořádku, ale že chce dělat víc. Že chce zasahovat do fungování trhu.

Pokud se to někomu nelíbí a namítne, že do obchodních záležitostí by vláda neměla zasahovat, pak lidé říkají: „Vláda ale nezbytně zasahuje vždy a všude. Když jsou na ulicích policisté, je to zásah vlády. Zasahuje, když zloděj vykrádá obchod nebo snaží se předejít tomu, aby někdo ukradl něčí auto.“ Když se ale bavíme o vládním intervencionismu, pak máme na mysli vládní zásahy do tržního hospodářství. To, že vláda a policie chrání občany, podnikatele i jejich zaměstnance proti násilným útokům zločinců, ať už domácích, nebo zahraničních, je v podstatě hlavní funkcí vlády. Taková ochrana a zajištění bezpečí není intervencí. Je naopak hlavním a primárním smyslem existence vlády.

Vládní intervencionismus znamená touhu vlády dělat více než jen předcházet násilným útokům a podvodům. Intervencionismus znamená, že vláda nejen selhává při ochraně hladkého fungování tržní ekonomiky, ale především, že aktivně zasahuje do nejrůznějších tržních fenoménů. Ovlivňuje ceny zboží a služeb, výši mezd i úrokových sazeb a v neposlední řadě zisků.

Vláda intervenuje za účelem ovlivnění chování podnikatelů, kteří by jednali úplně jinak, kdyby se jejich motivy řídily pouze potřebami jejich zákazníků. Z toho vyplývá, že jsou tedy všechna intervenční opatření vlády směřována k omezení nadvlády zákazníků. Vláda si tím chce uzurpovat moc, nebo alespoň část moci, která by v systému volného trhu náležela spotřebitelům.

Podívejme se na jeden příklad vládního intervencionismu, v mnoha zemích velmi populární a několikrát vyzkoušený zejména v dobách inflace. Myslím tím kontrolu cen.

K cenovým regulacím se vlády obvykle uchylují po tom, co uměle zvýšily peněžní nabídku a lidé si začínají stěžovat na následný růst cen. Existuje celá řada historických příkladů regulací, které zkrachovaly, já ale upozorním pouze na dva případy, v nichž vlády do kontroly cen zasahovaly velmi energicky.

Prvním příkladem je římský císař Dioklecián, jenž proslul jako jeden z posledních císařů pronásledujících křesťany. V druhé polovině třetího století měl římský císař pouze jednu možnost, jak znehodnotit měnu. V těch primitivních dobách před vynálezem tiskařských strojů byla také inflace, řekněme, velmi primitivní. Znamenalo to znehodnocení kovových mincí, zejména stříbra. Vláda přimíchávala do stříbra více a více mědi, až se barva stříbrných mincí změnila a jejich váha vý-

razně poklesla. Výsledkem tohoto znehodnocení oběživa a s tím spojeného navýšení množství peněz byl samozřejmě nevyhnutelný růst cen následovaný snahou kontrolovat ceny. Římsští císaři si při zavádění zákonů nebrali servítky – zabít člověka, který požadoval vyšší ceny, pro ně nebylo vůbec žádnou překážkou. Dokázali sice vynutit dodržování cen, ale nedokázali už udržet pohromadě celou společnost. Výsledkem byl rozpad římské říše a celého systému dělby práce.

To samé znehodnocení měny se odehrálo o 1 500 let později v revoluční Francii. Tenkrát byla ale použita jiná metoda. V průběhu vývoje se technologie výroby peněz značně zlepšila. Francouzská vláda už tedy nemusela ředit kovové mince. Měla už tiskařský stroj. A velice výkonný. Výsledek byl znovu úplně stejný – nebývalý nárůst cen. Během Francouzské revoluce se ale maximální ceny nevynucovaly takovým způsobem, jaký používal Dioklecián. Došlo sice i k zefektivnění technologií na zabíjení lidí (všichni asi známe jméno slavného doktora J. J. Guillotina, který vymyslel gilotinu). Ale navzdory tomu i Francouzi nakonec neuspěli ve své snaze o zavedení maximálních cen. Když táhli pod gilotinu samotného Robespiera, tak lidé křičeli: „Tady je ten špinavý Maximilián!“

Zmínil jsem tyto příklady proto, že lidé často říkají: „Za účelem dosažení efektivní cenové kontroly je třeba pouze více brutality a více energie.“ Dioklecián byl ve svém úsilí jistě hodně brutální, stejně jako byla krvavá Francouzská revoluce. A přesto v obou případech cenová kontrola totálně selhala.

Teď se pojďme podívat na příčiny tohoto selhání. Vláda slyší, že si lidé začínají naříkat na příliš vysoké ceny, třeba mléka. A mléko je nepochybně velmi důležité, zejména pro rodící se novou generaci, pro děti.

Vláda tedy následně vyhlásí maximální ceny mléka, maximální cenu, která je nižší, než by byla reálná tržní cena. Vláda teď může říct: „Udělalí jsme vše potřebné k tomu, abychom zajistili dostatek mléka pro všechny chudé rodiny.“

Co se ovšem stane? Nižší cena mléka zvýší poptávku. Lidé, kteří by si normálně nemohli dovolit koupit mléko za tržní cenu, si to najednou dovolit mohou díky nižší ceně stanovené vládou. Na druhou stranu však někteří výrobci mléka, ti, kteří mají s produkcí největší náklady, utrpí ztráty, neboť jsou vládou nuceni prodávat mléko za méně, než jsou jejich výdaje na výrobu. Toto je klíčový bod tržní ekonomiky. Soukromý výrobce si nemůže dovolit dlouhodobě vykazovat ztrátu. A jestliže je pro něj tedy výroba mléka ztrátová, pak přestane mléko na trh dodávat. Možná prodá pár svých krav na jatka nebo bude místo mléka vyrábět třeba mléčné výrobky jako máslo, tvaroh, nebo sýry.

Tím pádem vyústí vládní intervence do ceny mléka v situaci, kdy se nabídka mléka na trhu sníží a zároveň poptávka po něm bude růst. Na některé lidi, kteří byli připraveni platit vládou stanovenou cenu, se nyní nedostane. Výsledkem bude, že se lidé budou předhánět a pospíchat do obchodů, aby byli první. Budou muset čekat před prodejnou ve frontách. Dlouhé fronty před obchody jsou vždy doprovodným jevem v situacích, kdy vláda vyhlásí maximální ceny pro určitý druh zboží, které považuje za důležité. Došlo k tomu všude, kde byla zavedena kontrola ceny mléka. Ekonomové tento jev vždy předpovídali. Tedy alespoň ti dobří ekonomové, kterých je ale bohužel málo.

Jaký je tedy výsledek vládní kontroly cen? Vláda je zklamána. Chtěla uspokojit potřeby obyvatel, kteří mléko potřebují, ve skuteč-

nosti je ale znepokojila. Před tím, než vláda intervenovala, bylo mléko drahé, ale lidé si ho mohli koupit. Teď je ovšem mléko ještě dražší a navíc ještě dostupné jen ve velmi omezeném množství. Celková spotřeba mléka tedy klesá. Děti dostávají mléka méně, ne více. Dalším krokem vlády tedy musí být přidělový systém. To však znamená, že někteří lidé jsou zvýhodněni a dostávají mléko, ale některým lidem se této výhody nedostane a nebudou mít nic. Rozhodnutí o tom, komu se mléko přidělí a komu ne, bývá vždy velmi nahodilé. Některé nařízení může třeba rozhodnout, že mléko dostanou jenom děti mladší čtyř let nebo že děti nad čtyři roky budou dostávat jen polovinu toho, co děti mladší čtyř let apod.

Ale ať už vláda udělá cokoli, faktem zůstává, že celkové množství dostupného mléka je výrazně omezeno. A lidé jsou stále nespokojeni. Teď se vláda začíná ptát výrobců mléka (protože nemá dostatek vlastní představitosti): „Proč už nevyrobíte tolik mléka jako předtím?“ A dostane se jí odpovědi: „Nemůžeme, protože náklady na výrobu mléka jsou vyšší, než je jeho vládou stanovená maximální prodejní cena.“ Tak vláda začne studovat ceny jednotlivých položek potřebných k výrobě mléka a zjistí, že jednou z nich je cena krmiva.

„Aha,“ řekne si vláda. „To je ono! Stanovíme maximální ceny krmiva a vy budete schopni krmit svůj dobytek levněji. Pak bude všechno zase v pořádku. Budete moci vyrábět a prodávat více mléka.“

Co se ale stane nyní? To samé se ze stejného důvodu bude opakovat s krmivem. Produkce krmiva klesá a vláda musí čelit dalšímu problému. Takže se zase sejde s producenty krmiv a začne zjišťovat, v čem je problém. Dostane úplně stejné vysvětlení jako předtím od mlékařů.

A protože nehodlá opouštět svou intervenční politiku, musí zajít ještě dál. Stanoví maximální ceny všeho, co vede k výrobě krmiv. A tento začarovaný kruh pak pokračuje dál a dál.

A tak cenová kontrola, která může začít velmi nevinně u stanovení maximálních cen jen několika druhů základního zboží, prostupuje čím dál více do hloubky a reguluje ceny nejrůznějších výrobků, až se dostane k ceně práce, protože bez regulace ceny práce by kontrola cen neměla vůbec žádný smysl.

Vláda navíc nemůže omezit své zásahy do mechanismů trhu jenom na zboží pro život nezbytně nutné, jako je mléko, máslo, vajíčka, nebo maso. Do svých regulací musí zahrnout také ceny luxusního zboží, protože kdyby neregulovala tyto ceny, tak by se stalo to, že by se veškerý výrobní kapitál přesunul od výroby regulovaných základních nutností k výrobě méně potřebného luxusního zboží. Jinými slovy, sporadická kontrola cen několika málo výrobků s sebou vždy přináší vedlejší efekty – a toto je důležité si uvědomit – které jsou ještě mnohem horší než podmínky, které by panovaly před zavedením těchto kontrol.

Před zahájením vládních intervencí byly ceny mléka a másla vysoké. Po jejich zahájení začínají tyto komodity z trhu mizet úplně. Vláda považovala tyto věci za tak důležité, že musela zasáhnout do jejich produkce. Chtěla zvýšit jejich množství a zlepšit jejich nabídku. Výsledek je ale přesně opačný. Vládní intervence do cen zboží vyústily v situaci, v níž – z hlediska vlády – jsou podmínky ještě více neutěšené, než byl stav, který se vláda snažila zlepšit. A jak vládní intervence pokračují dál a dál, dostáváme se nakonec do okamžiku, v němž všechny ceny, všechny mzdy, všechny úrokové sazby a zkrátka celý ekonomický systém je řízený vládou. A to je jistě socialismus.

To, co jsem vám tady právě popsal, toto schematické a teoretické vysvětlení, je přesně to, k čemu došlo v zemích, jež se snažily cenovou kontrolu zavést. Jejich vlády byly v těchto intervencích natolik zarpuntilé, až nakonec přivedly své země ke krachu. To se stalo během první světové války jak v Německu, tak i v Anglii.

Podívejme se na situaci v obou zemích podrobněji. V obou zemích nastala inflace. Ceny rostly a obě vlády přistoupily k cenové kontrole. Začaly pouze u několika základních potravin, mléka a vajec, ale musely zacházet dál a dál. A čím byla válka delší, tím větší musela být i inflace. Nakonec po třech letech války – systematicky jako vždy – přišli Němci se skvělým plánem. Říkali tomu Hindenburgův plán. Všechno, co vláda považovala za nějaký druh zboží, bylo pojmenováno po Hindenburgovi.

Hindenburgův plán znamenal, že celý ekonomický systém Německa měl být kontrolován vládou: ceny, platy, zisky ... prostě vše. A tak vládní aparát začal vše ihned zavádět do běhu. Než s tím ale skončili, bylo Německo poraženo a celá říše se zhroutila. Úřednický aparát zmizel a revoluce si vybrala svou krvavou obět.

V Anglii začali úplně stejně. Ale na jaře 1917 vstoupily do války Spojené státy a začaly Angličany zásobovat vším potřebným. Cesta k socialismu, cesta do otroctví, tím byla přerušena.

Před tím, než se v Německu dostal k moci Hitler, začal znovu kancléř Brüning z obvyklých důvodů zavádět cenovou kontrolu. Hitler ji pak začal prosazovat dokonce ještě před začátkem války. V Hitlerovském Německu totiž neexistovala svoboda podnikání nebo soukromý sektor. Ekonomický systém v Německu za Hitlerovy éry se od sovětského modelu lišil jen do té míry, že terminologie a pojmy tržního hospodářství tu zůstaly stále zachovány. Pořád existovaly firmy, kterým se říkalo

„soukromé podniky.“ Vlastníkem už ovšem nebyl soukromý podnikatel. Vlastníkem byl tzv. *Betriebsführer* – vedoucí obchodu. Celé Německo bylo hierarchickou organizační strukturou *Führer*ů – vůdců. Na vrcholu byl Velký Vůdce – samozřejmě Hitler – a pak spousta dalších vůdců postupovala pyramidou dolů. A hlavou podniku byl *Betriebsführer*. Dělníkům v podniku se pak říkalo jménem, které se ve středověku používalo pro označení družiny feudálního panovníka – *Gefolgschaft*. A všichni tito lidé museli poslouchat rozkazy vydávané institucí s příšerně dlouhým názvem: *Reichführerwirtschaftministerium* (Ministerstvo hospodářství Říšského vůdce), v jehož čele stál dobře známý, metály ověšený Hermann Göring.

A ze soustavy ministerstev s příšerně dlouhými názvy pak vycházely rozkazy do jednotlivých podniků o tom, co se má vyrábět, kolik se toho má vyrábět, kde nakoupit suroviny a kolik za ně zaplatit, komu se mají výrobky prodávat a za jakou cenu. Zaměstnanci dostali práci v určité továrně a výše jejich platu byla stanovena vládou, která tak kontrolovala celý ekonomický systém do posledního detailu.

Betriebsführer neměl právo nechat si zisk pro sebe. Dostával jenom tolik, na kolik byl stanoven jeho plat. Pokud by chtěl dostat víc, musel by říct například: „Jsem těžce nemocen a potřebuji operaci, která je velmi nákladná.“ Pak by se musel zeptat vedoucího v nadřízeném obvodu (*Gauführera* nebo *Gauleitera*), jestli má právo dostat víc, než je jeho základní plat. Ceny už nebyly cenami, platy už nebyly platy, všechno to byly jen kvantitativní pojmy socialistického systému.

Nyní k tomu, jak se ten systém zhroutil. Po letech těžkých bojů nakonec spojenecké síly dorazily do Německa. Zkusily zachovat tento

vládou řízený ekonomický systém, ale k tomu by potřebovaly Hitlerovu brutalitu a tu neměly. Bez ní byl systém neudržitelný.

A zatímco se toto odehrávalo v Německu, Velká Británie na tom během druhé světové války nebyla o mnoho jinak. Začalo to cenovou kontrolou sice jen některých komodit, ale postupně krok za krokem přistupovala britská vláda ke kontrole stále větší části ekonomiky (úplně stejně, jak se to odehrávalo v Německu za Hitlera dokonce ještě v předválečném období) a koncem války dosáhla Británie takového stádia, které by se dalo nazvat téměř čistým socialismem. K socialismu ji ale nepřivedla Labour Party, která vznikla v roce 1945. Socialismus v Británii vznikl během války za vlády, v jejímž čele stál jako ministerský předseda Sir Winston Churchill. Labouristická vláda pak už jenom převzala systém zavedený Churchillovou vládou, a to i navzdory vcelku silnému odporu obyvatelstva.

Zestátnění Velké Británie tedy nebylo až zas tak dramatické. Už před válkou byly důležité sektory ekonomiky pod státní kontrolou. Znárodnění centrální banky (Bank of England) bylo jen formalitou, protože celé centrální bankovníctví bylo už dávno v rukou vlády. To samé se týká zestátnění železnic a ocelářského průmyslu. Válečný socialismus – jak se tomu systému říkalo, což znamenalo systém postupných vládních intervencí – tak doslova ovládl celé hospodářství.

Rozdíl mezi německým a britským systémem nebyl zas tak důležitý. Lidé, kteří tyto systémy řídili, byli na svá místa dosazeni vládou a v obou případech tak museli plnit vládní rozkazy. Jak už jsem řekl, systém v nacistickém Německu si udržel nálepku a terminologii kapitalistické

volno-tržní ekonomiky. Ve skutečnosti ale tyto názvy znamenaly něco úplně jiného. Byla to už jenom vládou vydaná nařízení.

To samé platí pro britský systém. Když se v Británii vrátila zpět vláda konzervativní strany, některé kontrolní mechanismy byly ze systému vyňaty. Na jedné straně tu tedy existuje snaha o jejich odstranění, na straně druhé se však objevují tendence k jejich zavádění (nesmíme při tom zapomínat, že podmínky v Anglii jsou zcela odlišné od podmínek v Rusku). A to samé platí také pro další země závislé na dovozu potravin a surových materiálů a exportu průmyslových výrobků. Pro státy výrazně závislé na mezinárodním obchodu systém vládních kontrol prostě nefunguje.

Jestliže je tedy zachována ekonomická svoboda (a v mnoha zemích, jako je Norsko, Švédsko a Anglie, tomu tak je), pak je to právě z důvodu nutnosti udržet mezinárodní obchod. Výše jsem uvedl příklad regulace cen mléka ne proto, že by mléko představovalo nějaký zvláštní případ, ale spíše z toho důvodu, že to byly právě ceny mléka, másla a vajec, které byly v podstatě všemi vládami – nebo alespoň velkou většinou z nich – nejvíce regulovány.

Rád bych nyní upozornil ještě na jeden příklad, a tím je regulace cen nájemného. Pokud vláda kontroluje ceny nájemného, pak důsledkem takového zásahu bývá, že lidé, kteří by se jinak přestěhovali z většího bytu do menšího, když se jejich rodinné podmínky změny, už to nyní neudělají. Vezměme si třeba rodiče, jejichž děti se ve dvaceti letech ožení, odstěhují, nebo odjedou za prací do jiných měst. Tito rodiče by se za normálních okolností přestěhovali do menšího a levnějšího bytu. Po zavedení regulace nájemného už to ovšem dělat nemusejí.

Ve Vídni, kde byla ve dvacátých letech regulace nájemného běžnou praxí, byla průměrná cena, kterou majitel bytu za nájem dostal, asi dvojnásobkem ceny lístku na městskou dopravu. Tak si asi dovedete představit, že lidé neměli vůbec žádný důvod někam se stěhovat. Na druhou stranu se ale nestavěly ani žádné nové domy. Podobné podmínky nastaly i ve Spojených státech po druhé světové válce a v některých amerických městech pokračují dodnes.

Jedním z hlavních důvodů, proč mnohá města v Americe mají tak obrovské finanční potíže, je právě regulace cen nájmu a s ní spojený nedostatek nových bytů. Takže vláda začala utrácet miliony dolarů na stavby nových domů a bytů. Ale proč vůbec došlo k tomu nedostatku? Nedostatek domů vznikl přesně ze stejného důvodu, z jakého došlo k nedostatku mléka při regulacích cen mléka. Z čehož vyplývá, že pokud vláda začne zasahovat do tržního procesu, dostává se tím více a více k socialistickému plánovacímu systému.

A to je odpověď všem, kteří říkají: „My nejsme socialisté, my nechceme, aby vláda kontrolovala úplně všechno. Uvědomujeme si, že to by bylo špatné. Ale proč by vláda nemohla zasáhnout alespoň trochu? Proč by nás vláda nemohla zbavit věcí, které nám připadají škodlivé?“

Tito lidé mluví o řešení tzv. střední cesty. Co si ale neuvědomují, je to, že každý jednotlivý, byť i sebemenší, zásah do ekonomiky má své následky, které jsou pak pro vládu a lidi volající po vládních intervencích ještě více neuspokojivé, než byly původní problémy, jež se na počátku snažili odstranit. Lidé žádající regulaci nájemného jsou pak velmi znepokojeni, když zjistí, že není dostatek nových domů ani bytů. Ale tento nedostatek je způsoben právě vládními regulacemi,

stanovením ceny nájemného pod úroveň, kterou by lidé jinak museli platit na volném trhu.

Myšlenka jakéhosi třetího systému, nějaké zlaté střední cesty mezi kapitalismem a socialismem, systému, který – jak říkají jeho přívrženci – je vzdálen socialismu stejně jako kapitalismu, systému, v němž jsou zachovány výhody jednoho a zároveň eliminovány nevýhody druhého, je naprosto nesmyslná. Ti, kdo věří v takový mýtus, umí velmi poeticky líčit slávu intervencionismu. Sami si ale vůbec neuvědomují, jak se mýlí. Vládní regulace, které tak nadšeně oslavují, jim nepřinesou nic jiného než podmínky, jimž se snaží předejít.

Jedním z dalších problémů, kterým se budu zabývat později, je protekcionismus. To znamená snahu vlády izolovat domácí trh od mezinárodního. Zavádí tarify, které zvedají domácí ceny zboží nad úroveň na světových trzích, čímž umožňuje domácím výrobcům formovat kartely. Tyto kartely jsou pak napadeny vládou, která říká: „Za těchto podmínek je nezbytné přijmout anti-kartelové zákony.“

Toto je přesně situace většiny evropských vlád. Ve Spojených státech existují ještě jiné důvody protikartelové legislativy a vládní kampaně na boj proti přízraku monopolů.

Je absurdní vidět vládu – která svou vlastní činností nastavuje podmínky pro vznik kartelů – jak ukazuje prstem na podnikatele a říká: „Formují se kartely a je tudíž nezbytné, aby vláda zasáhla.“ V boji proti kartelům by bylo mnohem jednodušší ukončit všechny vládní intervence do ekonomiky – intervence, které vznik těchto kartelů způsobily.

Myšlenka vládních regulací jako řešení veškerých ekonomických problémů vede v každé zemi k vytvoření podmínek, které bývají velmi

neuspokojivé a často i velmi chaotické. A pokud vláda včas své intervence nezastaví, vede to k socialismu.

Navzdory tomu všemu jsou vládní regulace tržního prostředí i nadále velmi populární. Jakmile se zkrátka někomu něco nelíbí, řekne: „Vláda by s tím měla něco udělat. Na co tu vládu máme? Vláda to musí vyřešit!“ Je to typický pozůstatek myšlení zděděného z minulosti, z časů, v nichž svoboda neexistovala, z časů předkonstitučních, z časů neexistence volené zastupitelské, moderní, republikové vlády.

Po staletí převažoval všemi udržovaný a akceptovaný názor, který říkal, že král, hlava pomazaná a korunovaný vládce dosazený samotným Bohem, je tím nejmoudřejším a nejschopnějším mezi lidmi, člověkem nadpřirozeným. Až do počátku devatenáctého století lidé trpící nějakou nemocí věřili, že mohou být uzdraveni pouhým dotekem panovníka.

Toto pojetí nadřazenosti paternalistické vlády, nadpřirozené a nadlidské moci dědičných králů, postupně zmizelo – nebo si to my alespoň myslíme. Ale vrátilo se zpátky. V Německu žil profesor Werner Sombart (s nímž jsem se osobně velmi dobře znal), který byl uznávanou vědeckou kapacitou po celém světě, čestným doktorem na mnoha světových univerzitách a členem Americké ekonomické asociace. Tento profesor napsal knihu přeloženou do angličtiny, vydanou univerzitou v Princetonu. Je také dostupná ve francouzštině a pravděpodobně také španělštině – tedy alespoň doufám, že existuje ve španělštině, abyste si pak mohli ověřit, co vám říkám. V této knize, napsané v našem století, ne v nějakých temných dobách středověku, Werner Sombart, profesor ekonomie, říká: „*Vůdce, náš Vůdce*“ – *jimž pochopitelně myslí Hitlera* – „*plní rozkazy samotného Boha, nejvyššího Vůdce celého vesmíru!*“

O hierarchii Vůdců jsem se již zmínil výše a v této hierarchii jsem také zmínil Hitlera jako svrchovaného vládce. Vzhledem k Sombartovi ale existuje zřejmě ještě jeden Führer, ještě vyšší Führer – Bůh, vládce celého vesmíru. Bůh, podle Sombarta, dává své rozkazy přímo Hitlerovi. Profesor Sombart samozřejmě velmi pokorně říká: „*Nevíme sice, jakým způsobem Bůh s Führerem komunikuje, ale ten fakt samotný nelze popřít.*“

Takže vidíte, že pokud taková kniha může být publikována v němčině, v jazyce filosofů a básníků, a pak přeložena do angličtiny a francouzštiny, pak se nemůžete divit tomu, že se nějaký drobný úředník považuje za moudřejšího a lepšího, než jsou všichni ostatní a chce zasahovat do řízení státu, navzdory tomu, že je pouhým byrokratem a ne profesorem Wernerem, honorárním členem leccého.

Existuje nějaká léčba proti této zhoubné nákaze vládního intervencionismu? Řekl bych, že ano. Tou léčbou je síla občanů. Ti se musí snažit zamezit ustanovení takového autokratického režimu, který si neoprávněně zosobňuje právo na větší moudrost, než jakou má průměrný občan. Toto je fundamentální rozdíl mezi svobodou a otroctvím.

Socialistické státy si osvojily název demokratické. Rusové nazývají svůj vlastní systém *lidová demokracie*. Domnívají se zřejmě, že lidé jsou v ní zastoupeni v osobě diktátora. Myslím, že jeden diktátor, Juan Perón, tady v Argentině dostal dobrou odpověď, když byl v roce 1955 nucen odejít do exilu. Tak doufejme, že se i ostatním diktátorům ve všech dalších státech dostane stejné odpovědi.

---

4. Inlace

Kdyby nabídka kaviáru byla taková, jako je nabídka brambor, pak by cena kaviáru – to znamená směnný poměr mezi kaviárem a penězi nebo kaviárem a nějakou jinou komoditou – byla výrazně jiná. V takovém případě by bylo možné získat kaviár za mnohem méně než dnes. Pokud se zvýší množství peněz, kupní síla peněžní jednotky se sníží, a tím pádem klesá také množství zboží, které se za tuto měnovou jednotku dá získat.

Když byly v šestnáctém století v Americe objeveny a vytěženy zdroje zlata a stříbra, tak se toto ohromné množství vzácných kovů začalo převážet do Evropy. Výsledkem tohoto nárůstu množství peněz byla obecná tendence k růstu cen evropského zboží. To samé se děje dnes, pokud vlády zvyšují množství papírových peněz. Vede to k poklesu kupní síly měnové jednotky a růstu cen. Tomu se říká inflace.

Ve Spojených státech, stejně jako i v ostatních zemích, bohužel někteří lidé přisuzují příčinu inflace nikoliv zvyšování množství peněz, ale spíše rostoucím cenám zboží.

I navzdory tomu, že ještě nikdy nebyl vypracován žádný seriózní vědecký podklad proti této ekonomické interpretaci vztahu mezi cenami a množstvím peněz nebo směnným poměrem mezi penězi a dalším zbožím, komoditami a službami. Za současných technologických pod-

míněk neexistuje nic jednoduššího, než vyrobit kousky papíru, na něž se dá vytisknout nějaká měnová jednotka. Ve Spojených státech mají všechny bankovky stejnou velikost. Vytisknout bankovku v hodnotě tisíc dolarů tedy vládu nestojí o nic víc, než vytisknout jeden dolar. Je k tomu potřeba úplně stejné množství papíru i inkoustu.

Když se v osmnáctém století objevily první pokusy o tisknutí papírových bankovních poukázek s povahou zákonného platidla – což znamenalo, že měly v obchodních transakcích stejnou hodnotu jako zlato a stříbro – tak vlády a národy věřily tomu, že bankéři znali nějaké tajné učení, jak vyrábět peníze z ničeho. Stejně tak když byly vlády v osmnáctém století ve finančních potížích, tak si myslely, že potřebují nějakého chytrého bankéře, který je dokáže zbavit všech jejich problémů.

Několik let před Francouzskou revolucí, když byl francouzský královský dvůr ve finanční tísní, francouzský král takového chytrého bankéře vyhledal a jmenoval ho do nejvyšší pozice. Tento muž byl v každém ohledu pravým opakem lidí, kteří až doposud Francii vládli. Zaprvé to nebyl Francouz, ale cizinec – Švýcar ze Ženevy, Jacques Necker. Zadruhé to nebyl aristokrat, ale jen prostý, neurozený člověk. A co bylo ve Francii osmnáctého století úplně nejdůležitější, nebyl to katolík, ale protestant. A tak se monsieur Necker, otec slavné Madame de Stael, stal francouzským ministrem financí a každý očekával, že vyřeší finanční problémy Francie. Ale i navzdory vysoké důvěře, jíž se monsieur Necker těšil, zůstávala královská pokladna prázdná. Neckerovou největší chybou byla snaha o financování amerických kolonistů v jejich válce za nezávislost proti Anglii, aniž by zvýšil daně. To byla nepochybně cesta špatným směrem.

K vyřešení vládních finančních problémů neexistuje žádný tajný trik. Pokud vláda potřebuje peníze, musí je získat od občanů prostřed-

nictvím daní (nebo, za zvláštních okolností, si může půjčit od lidí, kteří peníze mají). Některé vlády, mohli bychom dokonce říct, že i většina vlád, si ale myslí, že existuje ještě jiná metoda na získání peněz – prostě si je vytisknout.

Pokud chce vláda udělat něco prospěšného – například pokud chce postavit nemocnici – jeden způsob, kde na to vzít, je zdanit občany a nemocnici postavit za zisk z daňových příjmů. Pak nedojde ani k žádné speciální „cenové revoluci“, protože když vláda vybere peníze na stavbu nemocnice, pak občané, kteří zaplatili daně, jsou nuceni omezit své výdaje. Takže individuální daňový poplatník je nucen omezit buď svou spotřebu, investice, nebo své úspory. Vláda, která se na trhu objevuje jako kupec, nahrazuje tímto úlohu individuálních lidí. Občan kupuje málo, ale vláda kupuje víc. Vláda samozřejmě nekupuje vždy to samé zboží, jaké by nakupoval prostý občan. V průměru ale nedochází k žádnému růstu cen kvůli stavbě nové nemocnice.

Tento příklad stavby nemocnice jsem si nevybral náhodou, protože lidé často říkají: „Je rozdíl, pokud vláda použije své peníze na dobré nebo špatné účely.“ Chci věřit tomu, že vláda používá peníze, které si tiskne, vždy jen na ty nejušlechtilější a nejpotřebnější projekty, s nimiž všichni souhlasíme. Ale nejde o to, za co se peníze utratí. Jde o to, jakým způsobem vláda tyto peníze získá. A tento fakt s sebou přináší ony důsledky, které nazýváme inflací, a které dnes většina lidí nepovažuje za prospěšné.

Vláda by například mohla peníze vybrané na daních použít na nábor nových zaměstnanců, nebo na zvýšení příjmů těch, kteří už jsou ve vládních službách. Tito lidé si pak, když jejich příjmy vzrostou, mohou dovolit koupit víc. Když vláda zdaní občany a takto vybrané peníze po-

užije na zvýšení platů svých úředníků, tak daňový poplatník může utrácet méně, ale vládní zaměstnanec má víc. Ceny ale obecně neporostou.

Pokud vláda na zaplacení svých výdajů nepoužije daně, ale místo toho natiskne čerstvé peníze, tak to znamená, že teď budou někteří lidé, kteří budou mít více peněz, zatímco ostatní budou mít pořád stejně. Takže ti, kteří získali nově natištěné peníze, budou nyní soutěžit o nákup zboží s těmi, kteří kupovali předtím. A vzhledem k tomu, že zboží je pořád stejné množství, ale peněz je více a že někteří lidé jsou nyní schopni koupit více než dříve, tak narůstá dodatečná poptávka po stále stejném množství zboží. Důsledkem toho porostou ceny. Tomu se nelze vyhnout. A vůbec nezáleží na tom, za co budou nově vydané peníze utraceny.

Tato tendence k růstu cen se bude projevovat postupně. Nebude to všeobecný pohyb směrem nahoru něčeho, čemu se říká „cenová hladina“. Metaforické pojmenování „cenová hladina“ by se vůbec nemělo používat.

Když lidé mluví o cenové hladině, tak si většinou představují hladinu nějaké tekutiny v nějaké nádobě, která stoupá nebo klesá v závislosti na zvýšení nebo snížení jejího množství. Tato změna hladiny v nádobě však vždy probíhá konstantně. S cenami zboží je to ale jinak. Tady nic takového jako konstantní růst hladiny neexistuje. Ceny se nemění ve stejném poměru ani ve stejném čase. Vždy budou ceny, které se budou měnit rychleji, budou růst nebo padat rychlejším tempem než ceny jiného zboží. A existuje pro to důvod.

Představte si případ vládního úředníka, který obdrží nové peníze přidáné do oběhu. Lidé si už kvůli tomu nekoupí přesně to samé zboží v tom samém množství jako včera. Přidané množství peněz, které vláda

vytiskla a uvedla do oběhu, není ale použito na zakoupení všech komodit a služeb. Bude použito na nákup pouze některých. A budou to právě jejich ceny, které porostou, zatímco ceny ostatního zboží zůstanou nedotčeny. Když tedy inflace začíná, ovlivní to různé skupiny obyvatel jiným způsobem. Ty skupiny, jež jako první obdrží nové peníze, získávají dočasné výhody.

Například když vláda provádí inflaci za účelem financování válečných výdajů, tak musí nakupovat hlavně municí. Prvními příjemci nových peněz budou tedy výrobci municí a dělníci ve zbrojním průmyslu. Tyto skupiny jsou nyní ve velmi výhodné pozici. Mají vyšší zisky a vyšší mzdy. Jejich podniků se daří. Proč? Protože právě oni dostávají nové peníze jako první. A vzhledem k tomu, že mají k dispozici více peněz, mohou nyní nakupovat. A nakupují od lidí vyrábějících věci, které tito výrobci municí potřebují.

Z těchto lidí se pak vytváří druhá skupina. A tato druhá skupina považuje inflaci za velmi prospěšnou pro byznys. Proč by také neměla být? Není to skvělé prodávat víc? Tak například takový majitel restaurace v blízkém okolí muniční továrny řekne: „Je to báječné. Dělníci v továrně mají více peněz, které teď utrácejí v mé restauraci. Mám z toho velkou radost.“ A samozřejmě nevidí žádný důvod, proč by radost mít neměl.

Situace se má takto: Lidé, k nimž se peníze dostanou jako první, mají větší příjmy a mohou zároveň nakupovat věci za ceny, které korespondují s cenami na trhu před zvýšením množství peněz. Proto jsou ve zvýhodněné pozici. A tak inflace postupuje krok za krokem a přenáší se z jedné skupiny obyvatel na druhou. A všichni ti, k nimž se peníze dostanou, v počátečních fázích inflace z toho profitují, protože nakupují s novými penězi pořád ještě za staré, nezměněné ceny.

Jsou ale další skupiny obyvatel, ke kterým se tyto peníze dostanou mnohem později. A jsou to právě oni, kteří budou inflací znevýhodněni. Před tím, než se k nim nové peníze dostanou, jsou nuceni platit vyšší ceny za některé – nebo v podstatě už za všechno – zboží, které chtěli zakoupit. Jejich příjem mezitím ale zůstal pořád stejný, případně se nezvýšil proporcionálně k růstu cen.

Představte si třeba takové Spojené státy během druhé světové války. Na jednu stranu inflace prospěla dělníkům ve zbrojním průmyslu a všem výrobcům zbraní, ale uškodila naopak jiným skupinám obyvatel. Mezi těmi, kteří na inflaci doplatili nejvíce, byli učitelé a duchovní.

Jak jistě víte, duchovní jsou lidé velmi skromní, kteří slouží Bohu a o penězích moc nemluví. Podobně učitelé jsou spíše lidé dbající zejména o vzdělání mládeže více než o výši svých platů. Důsledkem toho to byli právě oni, kdo byli inflací nejvíce potrestáni, protože různé církve a školy si nedokázaly včas uvědomit, že musí zvýšit platy. A když si to nakonec uvědomily a platy těm oddaným učitelům a zasvěceným duchovním přece jen zvedly, stejně tím nemohly odstranit ztráty, které jim před tím vznikly.

Dlouhou dobu si totiž museli kupovat méně než před tím, museli omezit svou spotřebu dražšího a kvalitnějšího jídla, museli si kupovat méně oblečení. Protože ceny se už posunuly nahoru, zatímco jejich platy zůstaly stále stejné (tato situace se dnes už podstatně změnila, alespoň pro učitele).

Takže různé lidi inflace postihuje různě. Pro některé je inflace pozitivní, dokonce o ni sami usilují, jelikož z ní mají zisk. A v další přednášce uvidíme, jak tato nerovnost různých dopadů inflace zásadně ovlivňuje politiku, která k inflaci vede.

Inflace s sebou tedy přináší změny, z nichž někteří mohou profitovat, jiní zase dokážou těchto změn využít k nejrůznějšímu „kšeftování“. Termín „kšeftování“ v tomto případě nepoužívám jako výtku směrem k těmto skupinám, neboť jestli bychom chtěli někoho za inflaci vinit, pak to může být jediné vlada. Jsou ale lidé, kteří si inflaci přejí, protože si jako první uvědomují, že z ní mohou těžit. A jejich zisky jsou právě důsledkem nerovnosti v průběhu inflace.

Vláda si může myslet, že je inflace lepší způsob získání prostředků než zdanění, které je vždy nepopulární a obtížné. V mnoha bohatých a vyspělých státech zákonodárci často měsíce a měsíce projednávali nejrůznější formy nových daní, protože se parlament rozhodl zvýšit vládní výdaje. Poté, co prodiskutovali metody získání peněz na daních, vždycky se nakonec dohodli, že nejlepší způsob je inflace.

Ale samozřejmě slovo inflace nikdy nepoužili. Vládní politici, kteří inflaci prosazují, nikdy neprohlásí: „Já jsem pro zahájení inflace.“ Celý proces inflace je technicky tak složitý, že si průměrný člověk vůbec ani neuvědomí, že inflace začala.

Jedna z největších inflací v dějinách se odehrála v Německu po první světové válce. Za války nebyla inflace tak významná. Byla to právě poválečná inflace, která přinesla katastrofu. Vláda v té době neprohlásila: „Nyní zahajujeme inflaci.“ Vláda si prostě jenom půjčovala peníze od centrální banky. Vláda se nemusela starat o to, kde centrální banka peníze vezme a jak je doručí. Banka si je jednoduše natiskla.

Dnes jsou způsoby inflace komplikovanější z důvodů existence šekových peněz. To stojí na trochu jiné technice, nicméně výsledek je stejný. Vláda vytváří nekryté peníze pouhým tahem pera, tím zvyšuje objem peněz a množství úvěrů. Vláda zkrátka jenom vydá rozkaz a peníze jsou na světě.

Vláda se v první řadě nestará o to, že někteří lidé utrpí ztrátu. Vládu nezajímá, že se zvýší ceny. Zákonodárci říkají: „To je skvělý systém!“ Ale tento skvělý systém má jednu drobnou vadu. Nemůže trvat věčně. Pokud by inflace mohla trvat věčně, pak by neexistoval žádný důvod říkat vládám, aby inflaci neprováděly. Jenže problém je právě v tom, že dříve či později inflace musí skončit. Je to zkrátka politika, která příliš dlouho nevydrží.

Z dlouhodobého hlediska inflace končí s pádem měny, končí katastrofou, takovou, jakou zažilo Německo v roce 1923. Prvního srpna 1914 byla cena dolaru 4 marky a 20 feniků. O devět let a tři měsíce později, v listopadu 1923, byla cena dolaru stanovena na 4,2 trilionů marek. Jinými slovy marka neměla žádnou cenu, ztratila veškerou hodnotu. Jeden známý autor, John Maynard Keynes, před pár lety napsal: *„V dlouhém období jsme všichni mrtví.“* To je bohužel pravda. Ale otázka zní, jak dlouho to může trvat. Madame de Pompadour je známá svým výrokem: *„Po nás potopa.“* A Madame de Pompadour také nevdalo zemřít brzy. Její následovnice, Madame du Barry, jí však o mnoho let přežila a nakonec přišla o hlavu. Někteří lidé mohou žít mnohem déle, ale jejich konec může přijít náhle a nečekaně. A stejně je to i s inflací. Čím déle trvá, tím rychlejší může být její konec.

Za jak dlouho ovšem tento konec nastane? Jak dlouho může centrální banka provádět inflaci? Zřejmě tak dlouho, dokud budou lidé přesvědčeni, že vláda dříve či později (ale určitě ne příliš pozdě) tištění peněz zastaví a tím zastaví snižování hodnoty kupní síly peněžní jednotky.

Ale jakmile tomu lidé přestanou věřit, jakmile si uvědomí, že inflace bude pokračovat a že vláda nemá vůbec žádný zájem na jejím ukončení, pak začnou chápat, že zítřejší ceny budou vyšší, než jsou dnešní. Pak

začnou kupovat vše za jakoukoliv cenu, čímž dojde k takovému nárůstu cen, že celý měnový systém zkolabuje.

Mám samozřejmě na mysli případ Německa, který sledoval celý svět. Tyto události už byly popsány v mnoha knihách (já sice nejsem Němec, ale Rakušan, nicméně zažil jsem to všechno stejně na vlastní kůži – v Rakousku ta situace nebyla o nic lepší než v Německu a vlastně ani v jiných evropských státech.) Němci několik let věřili, že jejich inflace je jen dočasná a že brzy skončí. Věřili tomu skoro devět let až do léta roku 1923. Pak začali pochybovat. A jak inflace pokračovala, lidé začali nakupovat všechno možné, jen aby se zbavili peněz, které měli. Navíc si také uvědomili, že půjčovat peníze je nesmysl a že mnohem rozumnější je být dlužník. Tak inflace pokračovala a požírala sama sebe.

Takto pokračovalo až do 20. listopadu 1923. Lidé věřili, že inflační peníze byly skutečné peníze, pak ale zjistili, že se podmínky změnily. Na konci německé inflace, na podzim 1923, platily německé továrny svým zaměstnancům vždy každé ráno na jeden den dopředu. A dělník, který přišel do továrny se svou ženou, předal svou výplatu – všechny ty miliony, které dostal – a manželka rychle běžela do obchodu něco koupit, bylo jedno co. Bylo jí totiž jasné to, co všichni věděli v celém Německu. Že přes noc marka ztratí polovinu svojí kupní síly. Peníze se lidem rozpouštěly v ruce jako čokoláda v rozpálené peci. Tato poslední fáze německé inflace netrvala dlouho. Celá ta noční můra za pár dní skončila. Marka byla bezcenná a musela být zavedena nová měna.

Lord Keynes, ten samý muž, který řekl, že v dlouhém období jsme všichni mrtví, byl jedním z nekonečné řady inflačních autorů dvacátého století, kteří psali proti zlatému standardu. Když Keynes útočil na zlatý standard, nazýval ho „barbarským přežitkem.“ A mnozí lidé dnes návrat

ke zlatým penězům považují za absurdní. Ve Spojených státech vás budou považovat za snílky, pokud řeknete: „Amerika bude muset dříve či později zlatý standard obnovit.“

Zlato má ale pořád jednu velkou výhodu. Množství peněz krytých, zlatem, je nezávislé na vládní politice a politických stranách. To je velké plus. Je to určitá forma ochrany proti rozhazovačným vládám. Pokud by vláda v systému zlatého standardu potřebovala finanční prostředky na nějaký nový projekt, ministr financí by mohl lehce říct: „A kde na to vezmeme? Řekněte mi nejdřív, jak mám na tyto extra výdaje sehnat peníze?“

V inflačním systému není pro politiky nic jednoduššího, než dát rozkaz vládní tiskárně, aby vytiskla tolik peněz, kolik potřebují na realizaci svých projektů. V systému zlatého standardu to má vláda o něco horší. Tady politici nemají jinou možnost, než říct lidem: „Nemůžeme to udělat, aniž bychom nezvýšili daně.“

Lidé ovšem nahlízejí na vládu jako na instituci neomezených možností. Státy a vlády mohou dělat cokoli. Když je například potřeba postavit novou cestu, vláda to zařídí. Kde na to ale vezme?

Dalo by se říct, že dnes ve Spojených státech – a vlastně i dříve za McKinleyho – byli republikáni více méně pro pevnou měnu a zlatý standard a demokrati byli pro inflaci. Samozřejmě ne pro papírovou inflaci, ale inflaci stříbra.

Byl to ale demokratický prezident Cleveland, kdo na konci osmdesátých let devatenáctého století vetoval rozhodnutí Kongresu dát malou sumu – nějakých deset tisíc dolarů – na pomoc živelnou pohromou zasažené komunitě. Své veto prezident Cleveland ospravedlnil takto: „*Zatímco je povinností občanů podporovat vládu, není povinností vlády*

podporovat občany.“ To je něco, co by si každý státník měl napsat na zed ve své kanceláři, aby lidem ukázal, kdo si ke komu chodí žádat o peníze.

Je mi to trochu trapné, že tady takto zlehčuji tyto problémy. Ale v měnové politice je tolik složitých problémů, že bych musel napsat celé svazky knih, abych všechno podrobně vysvětlil. Nicméně základy jsou přesně tyto. Pokud zvýšíte množství peněz, snížíte tím kupní sílu měnové jednotky. To je důvod proč lidé, kteří jsou inflací zasaženi negativně, inflaci nemají rádi. Ti, kteří z ní nemají prospěch, jsou právě ti, kteří si stěžují.

Pokud je tedy inflace špatná a pokud si tedy lidé uvědomují, že je špatná, jak je možné, že v mnoha zemích na světě se stala téměř životním stylem? Dokonce i ty nejbohatší země světa touto chorobou trpí. Spojené státy jsou dnes bezesporu nejbohatším státem na světě s nejvyšší životní úrovní. Pokud ale budete Amerikou projíždět, tak poznáte, že se v celé zemi mluví o inflaci a o nutnosti ji zastavit. Ale jenom se mluví. Nikdo to nijak neřeší.

Řekněme si několik faktů. Po první světové válce se Velká Británie vrátila k předválečné zlaté paritě libry. To znamená, že přehodnotila libru směrem nahoru. To zvedlo kupní sílu platu každého dělníka. Na neomezeném trhu by nominální hodnota peněžní mzdy klesla, aby došlo k vyrovnání a reálná hodnota dělnických mezd by zůstala nedotčena. Nemáme tady bohužel prostor to blíže vysvětlit. Ale britské odbory nebyly ochotny přistoupit na přizpůsobení míry peněžních mezd směrem dolů, když kupní síla peněžní jednotky rostla. Reálná hodnota mezd byla tedy monetárními prostředky výrazně posílena. To byla pro Británii katastrofa. Británie je totiž výrazně industriální zemí, závislou na dovozu surovin, polotovarů a potravin, a musí vyvážet své

vyrobené zboží, aby tento import mohla zaplatit. S růstem mezinárodní ceny libry vzrostly také ceny zboží britských výrobků na mezinárodních trzích a exportní prodej klesl. Británie se tak cenově vyšachovala ze světových trhů.

Odbory nemohly být poraženy. Víte, jakou dnes odbory mají moc. Mají právo, nebo prakticky privilegium, na použití násilí. A proto jakékoliv nařízení odborů není o nic méně významné než nařízení vládní. Vládní dekret je příkazem k vynucení, k čemuž je vždy připraven donucovací aparát vlády – policie. Vládní příkazy se musí poslouchat. Jinak budete mít trable s policií.

Bohužel téměř ve všech zemích světa máme teď ještě další instituci, která má tu možnost násilím vynutit své příkazy. Jsou to právě odbory. Odbory určí vyšší platů a pak udeří stejným způsobem, jakým vláda prosazuje například své nařízení o minimální mzdě. O problematice odborů nebudu ale nyní mluvit. Tomu se budu věnovat později. Chtěl jsem teď jen upozornit na to, že je to právě politika odborů na zvýšení platů nad úroveň, která by jinak existovala na nepokřiveném trhu. Výsledkem toho je, že značná část pracovní síly může být zaměstnána pouze těmi, kteří jsou připraveni a ochotni nést ztráty. A vzhledem k tomu, že soukromé podniky si nemohou dovolit dlouhodobě hospodařit ztrátově, tak zavírají dveře a lidé jsou bez práce. Stanovení výše mezd nad úroveň, jakou by měly na volném trhu, vždy vyústí v nezaměstnanost značného množství pracovní síly.

Ve Velké Británii byla výsledkem takových vysokých mezd protlačených odboráři dlouhodobá nezaměstnanost, která se rok co rok prodlužovala. Miliony dělníků byly bez práce, produkční hodnoty klesly. Dokonce i samotní experti byli zmateni. Za této situace přikročila vláda

Velké Británie k řešení, které považovala za nevyhnutelné bezpečnostní opatření: devalvovala měnu.

To vedlo k tomu, že kupní síla mezd, na níž odboráři tak úzkostlivě trvali, už nebyla na takové úrovni. Reálná hodnota mezd, komoditní mzda, se snížila. Teď už si dělníci nemohli dovolit koupit tolik, kolik byli schopni koupit před tím, i přesto, že nominální hodnota jejich platů zůstala stejná. Za této situace se očekávalo, že se reálná hodnota platů vrátí na svou tržní úroveň a nezaměstnanost zmizí.

Devalvační opatření přijaly také další země jako Francie, Holandsko nebo Belgie. Jedna země se k tomuto kroku uchýlila dokonce dvakrát během necelých dvou let. Tou zemí bylo Československo. Byla to, řekněme, utajovaná metoda, která zlomit moc odborů. Nedá se však označit za velký úspěch.

Po pár letech začali lidé, zaměstnanci i odbory postupně chápat, co se dělo. Uvědomili si, že devalvace měny snížila reálnou hodnotu jejich mezd. Odbory měly moc proti tomu protestovat. V mnoha zemích se jim podařilo protlačit do pracovních smluv větu o tom, že se růst mezd musí automaticky upravovat úměrně k růstu cen. Říká se tomu indexace. Takže tato metoda boje s nezaměstnaností, kterou začala vláda Velké Británie v roce 1931, a kterou později přijaly téměř všechny evropské vlády, už dnes nefunguje.

Lord Keynes ve své knize *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* z roku 1936 tuto metodu bohužel povýšil na fundamentální princip hospodářské politiky. A ospravedlnil to takto: „*Nezaměstnanost je špatná. Pokud chcete nezaměstnanost zlikvidovat, musíte provádět inflaci měny.*“

Velmi dobře si uvědomoval, že výše mezd může být pro trh příliš vysoká, to znamená příliš vysoká pro zaměstnavatele, kterým se tak

nevyplatí navyšovat pracovní sílu, a tím pádem také příliš vysoká z pohledu pracujících, jelikož pokud jsou mzdy kvůli odborům stanoveny nad tržní úroveň, pak může získat práci pouze část lidí, kteří o ni žádají.

Keynes dále tvrdil: „Masová nezaměstnanost, trvající měsíce a roky, je nepochybně velmi nežádoucím jevem.“ Ale místo toho, aby navrhl stanovení mezd za tržních podmínek, řekl: „*Pokud devalvujete měny a dělníci si toho nevšimnou, nebudou se ani bránit proti propadu reálné mzdy, jestliže nominální platy budou stále stejné.*“ Jinými slovy Keynes tvrdí, že pokud člověk dostane na výplatě stejnou částku, jakou dostával před devalvací, a za tuto částku si nyní koupí méně, že si toho v podstatě vůbec nevšimne.

Řečeno velmi kulantně, Keynes navrhl podvádět dělníky. Místo toho, aby otevřeně připustil, že mzdy musí být uzpůsobeny momentálním potřebám trhu – protože jestli se tak nestane, tak část dělníků zůstane nevyhnutelně bez práce – tak Keynes tvrdil: „Plná zaměstnanost může být dosažena jedině tehdy, když budeme provádět inflaci. Podvádejte dělníky.“ Nejzajímavější je ovšem fakt, že když byla jeho *Obecná teorie* publikována, tak podvádět dělníky už prakticky nebylo možné. Nicméně ten cíl stoprocentní zaměstnanosti zůstal.

Co znamená stoprocentní zaměstnanost? Plná zaměstnanost souvisí s nepokřiveným trhem práce, který není manipulován ani odbory, ani vládou. Na takovém trhu mají mzdy u každého druhu práce tendenci dosáhnout takové úrovně, při níž každý, kdo žádá o práci, má možnost ji dostat, a každý zaměstnavatel může zaměstnat tolik lidí, kolik potřebuje. Pokud nastane nárůst poptávky po pracovní síle, výše platů půjde nahoru, a naopak když bude potřeba méně zaměstnanců, cena práce se sníží.

Jediný způsob, jak dosáhnout plné zaměstnanosti, je tedy udržet trh práce nedotčený. To platí pro kterýkoliv typ práce a kteroukoliv jinou komoditu.

Co udělá obchodník, který chce prodat nějaké zboží za, řekněme, pět dolarů za kus? Když nemůže prodat své zboží za tuto cenu, nastává situace, pro niž máme ve Spojených státech technický termín „zásoby zboží se nehýbají“. Ale ony se hýbat musejí. Obchodník si nemůže ponechávat věci na skladě, protože potřebuje kupovat nové. Musí tedy prodávat za nižší cenu. Když nemůže prodat za pět, musí prodat za čtyři dolary. A když neprodá ani za čtyři, musí prodat za tři. Nemá na výběr, pokud chce zůstat ve svém odvětví. Možná utrpí ztrátu, ale tato ztráta bude důsledkem toho, že jeho odhad trhu byl špatný.

To samé se děje s tisíci a tisíci mladých lidí, kteří přicházejí každý den z venkovských oblastí do měst za prací a snaží se vydělat peníze. Děje se to v každém průmyslovém státě. V Americe přicházejí lidé do měst s očekáváním toho, že budou vydělávat, řekněme, alespoň sto dolarů za týden. To ale může být problém. Takže když muž nedokáže najít práci za sto, bude muset přijmout nějakou za devadesát nebo osmdesát dolarů. Možná ještě méně. Kdyby ale byla mzda stanovena odbory na minimálně sto dolarů, pak by tento muž práci za tuto mzdu nesehnal a zůstal by nezaměstnaný (spouště lidí být nezaměstnaný nemusí tolik vadit, protože dostávají sociální podporu – placenou ze speciálních daní uvalených na zaměstnavatele – která většinou bývá skoro tak vysoká jako mzda placená za práci.)

Vzhledem k tomu, že určitá skupina lidí věří, že plná zaměstnanost může být dosažena pouze inflací, provádí se tudíž inflace i ve Spojených státech. Lidé ovšem přemýšlí nad otázkou: Měli bychom mít pevnou

měnu v kombinaci s nezaměstnaností nebo provádět inflaci a mít plnou zaměstnanost? To je ale ve skutečnosti velmi špatná analýza situace.

Abychom se dokázali vypořádat s tímto problémem, musíme si položit tuto otázku: Jak můžeme zlepšit situaci dělníků a dalších skupin obyvatelstva? Odpověď zní: Zajištěním fungování volného pracovního trhu, na němž jediném lze dosáhnout plné zaměstnanosti. Je to dilema, jestli výše mezd má být stanovena tržně nebo jestli má být stanovena pod tlakem odborů. Není to dilema, jestli máme mít inflaci nebo nezaměstnanost.

O této chybné analýze situace se diskutuje jak v Anglii, v evropských průmyslových státech, tak i v Americe. A teď všichni říkají: „Podívejte, dokonce Spojené státy provádějí inflaci. Takže proč bychom neměli dělat to samé?“

Na tuto otázku bychom především měli odpovědět: „Jednou z výhod bohatého člověka je to, že se může chovat bláhově trochu déle než chudý člověk.“ A to je případ Spojených států. Fiskální politika Spojených států je velmi špatná a stále se zhoršuje. Spojené státy si možná mohou dovolit chovat se bláhově o něco déle než ostatní, ale dlouho s tím nevydrží.

Je důležité mít na paměti, že inflace není Božím skutkem, inflace není přírodní katastrofa nebo smrtelná nemoc, jako je třeba mor. Inflace je politický krok – záměrný politický krok lidí, kteří se uchylují k inflaci z toho důvodu, že ji považují za menší zlo než nezaměstnanost. Ale faktem je, že z dlouhodobého hlediska inflace nezaměstnanost nevyléčí.

Inflace je politický krok. A politický krok se dá změnit. Neexistuje tedy žádný důvod se vzdávat. Pokud někdo považuje inflaci za špatnou, pak se musí snažit o to, aby jí zabránil. Je nutné vyrovnat vládní roz-

počty. To musí pochopitelně korespondovat s veřejným míněním. Od toho jsou tu intelektuálové, aby lidem pomohli tyto věci pochopit. Jakmile k tomu bude dostatečná veřejná podpora, pak bude možné zvolit takové zastupitele, kteří tuto inflační politiku opustí.

Je třeba mít na paměti, že z dlouhodobého hlediska všichni jednou zemřeme. Měli bychom se však snažit zařídit si naše pozemské věci co nejlépe. A jedním z nezbytných prostředků k dosažení tohoto cíle je opuštění inflační politiky.

---

5. Zahraniční investice

Někteří lidé tvrdí o programu ekonomické svobody, že je negativní. Říkají: „Co vy liberálové vlastně požadujete? Jste odpůrci socialismu, vládních intervencí, inflace, odborových svazů, dovozních cel..., jste odpůrci všeho.“

Takové prohlášení bych nazval jednostrannou a povrchní formulací problému, jelikož vyjádřit liberální program v pozitivní rovině lze. Když jeden říká, že je odpůrcem cenzury, pak není negativní. Je přívržencem práva autorů rozhodovat, co chtějí publikovat bez zásahů vlády. Toto není negativismus, ale svoboda v pravém slova smyslu (samozřejmě pokud užívám slovo liberální ve vztahu k ekonomickému systému, mám tím na mysli liberální v klasickém významu tohoto slova).

Většina lidí dnes považuje značné rozdíly v životní úrovni mezi mnoha zeměmi za neuspokojivé. Před dvěma stovkami let byly podmínky panující ve Velké Británii mnohem horší než v dnešní Indii. Britové však v roce 1750 nepovažovali sami sebe za nevyspělé, či zaostalé, jelikož nebyli v pozici, ve které by mohli porovnávat své podmínky s podmínkami v zemi, která by na tom byla lépe. Lidé, kteří dnes nedosahují standardu životní úrovně panujícího ve Spojených státech,

věřít, že s jejich vlastním hospodářstvím není něco v pořádku. Mnohé z těchto zemí označují samy sebe za „rozvojové“ a žádají podporu od tzv. rozvinutých, či dokonce nadměrně bohatých zemí.

Dovolte mi vysvětlit, jak se věc má ve skutečnosti. Životní standard v rozvojových zemích je nižší, jelikož průměrné výdělky obdržené za stejný typ práce nedosahují těch v Západní Evropě, Kanadě, Japonsku, a především ve Spojených státech. Pokud hledáme důvody pro tuto diferenciaci, je třeba si uvědomit, že nejsou způsobeny méněcenností tamních pracovníků. V některých místech Severní Ameriky mají zaměstnanci stále tendenci věřit, že jsou lepší než ostatní. Že je to především jejich zásluha, že dosahují vyšších mezd.

Jediné, co by americký pracovník musel udělat, aby zjistil, že to nejsou jeho osobní kvality, ale především podmínky dané ekonomikou, které mu umožňují dosahovat vyšší mzdy, by bylo navštívit jinou zemi. Řekněme Itálii, odkud mnoho amerických pracovníků pochází. Pokud by muž ze Sicílie imigroval do Spojených států, velmi rychle by dosáhl příjmů, které jsou zde obvyklé. A jestliže by se tentýž muž vrátil zpět do Itálie, zjistil by, že jeho návštěva Spojených států ho neobdařila žádnými zvláštními schopnostmi, které by mu dovolovaly dosáhnout vyšší mzdy než jeho spoluobčané.

Tato ekonomická situace nemůže být vysvětlena ani méněcenností podnikatelů vně Spojených států. Je pravdou, že mimo Spojené státy, Kanadu, západní Evropu a některé části Asie je vybavení továren a technologické postupy, které zaměstnanci využívají, na mnohem horší úrovni, než je tomu ve Spojených státech. To však není způsobeno neznalostí podnikatelů. Oni jsou si velmi dobře vědomi, že továrny ve Spojených státech jsou lépe vybaveny. Znají technologie, a pokud ne,

mohou se o nich dozvědět z učebnic a odborných časopisů, které o nich rozšiřují povědomí.

Znovu: rozdíly nejsou dány osobní neznalostí či méněcenností. Rozdíl je v dostupnosti a množství kapitálových statků. Jinými slovy, množství investovaného kapitálu je v přepočtu na jednoho obyvatele ve vyspělých zemích vyšší než v zemích rozvojových.

Podnikatel si nemůže dovolit platit zaměstnanci více, než kolik odpovídá přidané hodnotě, kterou se podílel na celkové hodnotě výrobku. Nemůže si dovolit platit mu více, než jsou zákazníci ochotni platit za dodatečnou práci onoho zaměstnance. Pokud mu zvýší mzdu, zákazníci mu jeho dodatečné výdaje nevykompenzují. Dostane se tak do ztráty, a jak jsem již dříve uvedl a jak každý ví, obchodník, který se dostane do ztráty, buď reorganizuje metody svého podnikání, nebo zkrachuje.

Ekonomové popisují tento stav tím, že „jsou mzdy determinovány mezní produktivitou práce.“ Což je jen jiný popis toho, co jsem právě uvedl. Je skutečností, že rozsah mzdy je určován tím, nakolik je člověk schopen vlastní práci navýšit hodnotu výrobku. Pokud pracuje s lepšími a efektivnějšími nástroji, pak dokáže provést během jedné hodiny více práce než dva lidé s nástroji méně efektivními. Je zřejmé, že sto amerických pracovníků v továrně na obuv vybavené moderními nástroji vyprodukuje během stejného času mnohem více než sto obuvníků v Indii, kteří nedokáží se staromódními nástroji pracovat tak sofistikovaně.

Podnikatelé v rozvojových zemích ví velmi dobře, že lepší vybavení by učinilo jejich podniky ziskovější, a rádi by vystavěli více lepších továren. Co jim v tom však brání, je nedostatek kapitálu. Rozdíl mezi více a méně rozvinutými zeměmi je v čase: Britové začali spořit mnohem dříve než ostatní národy: dříve také kapitál akumulovali a investovali. Je-

likož začali dříve, byly zde také životní podmínky na vyšší úrovni než ve zbytku Evropy. Pro ostatní národy bylo obtížné dopátrat se příčin vzniku britského bohatství, a tak začaly napodobovat metody britských firem.

Protože ostatní národy začaly spořit později a Britové v investování kapitálu neustávali, přetrvávaly v podmínkách mezi Anglií a ostatními zeměmi velké rozdíly. Stalo se však něco, co způsobilo, že náskok Velké Británie zmizel.

Stala se totiž jedna z největších událostí v historii devatenáctého století, a to není myšleno pouze ve vztahu k určité zemi. Touto velkou událostí byl rozvoj zahraničního obchodu. Významný britský ekonom David Ricardo považoval v roce 1817 za samozřejmé, že kapitál může být investován pouze v mezích hranic dané země. Předpokládal, že se podnikatelé nepokusí investovat v zahraničí. Avšak pár desítek let na to začaly hrát zahraniční investice jednu z nejdůležitějších rolí na světové scéně.

Bez zahraničních investic by byly méně rozvinuté země nucené začít s metodami a technologiemi, se kterými začala Velká Británie v polovině devatenáctého století, a pomalu, krok za krokem (a vždy o krok za britskou ekonomikou), se snažit Brity napodobovat.

Trvalo by mnoho dekád, než by tyto země dosáhly úrovně technologického rozvoje, jakého dosáhla Velká Británie sto let před nimi. Velkou událostí, která těmto zemím pomohla, byly právě zahraniční investice.

Zahraniční investice znamenaly, že Britové investovali britský kapitál v dalších částech světa. Zprvu to byly ty země, které, z pohledu velké Británie, trpěly nedostatkem kapitálu a byly pozadu v technologickém rozvoji. Je obecně známou skutečností, že železnice většiny evropských

zemí a také Spojených států byly vystavěny za pomoci britského kapitálu. Totéž se stalo i v této zemi, v Argentině.

Plynárny ve všech městech Evropy byly taktéž britské. V polovině sedmdesátých let jeden britský spisovatel a básník kritizoval své krajany: „*Britové ztratili svou sílu, nemají nové myšlenky. Přestali být důležitým a vedoucím národem tohoto světa.*“ Na což Herbert Spencer, vynikající sociolog, odpověděl: „*Pohledte na evropský kontinent. Všechna hlavní města jsou osvětlena jen díky tomu, že jim britské podniky poskytly plyn. Tvrdíte, že Němci jsou daleko před Velkou Británií, ale pohledte na Německo. Dokonce i Berlín, hlavní město Německé říše, německá duše, by pobýval v temnotě, nebýt britských firem, které vtrhly do země a osvětlily ulice.*“

Stejným způsobem britský kapitál rozvinul železnice a mnoho průmyslových odvětví ve Spojených státech. A samozřejmě tak dlouho, dokud země importuje kapitál, je bilance zahraničního obchodu neekonomy označována za „nepříznivou“. Důvodem pro „příznivou“ obchodní bilanci Velké Británie byla skutečnost, že britské továrny posílaly do Spojených států různé typy zařízení, které byly placeny podíly v amerických korporacích. Toto období Spojených států trvalo až do devadesátých let.

Když však Spojené státy, s přispěním britského kapitálu a později i vlastních kapitalistických politik, rozvinuly bezprecedentním způsobem svůj ekonomický systém, začaly skupovat akcie, které dříve prodaly zahraničním investorům, zpět. A tak začaly mít Spojené státy přebytek vývozu nad dovozem. Rozdíl byl placen importem nebo, jak to někteří nazývají, repatriací amerických kmenových akcií.

Toto období ukončila až první světová válka. Co se stalo později, je jiný příběh. Příběh o subvencích poskytovaných Spojenými státy válčí-

cím zemím v době mezi a po dvou světových válkách: úvěry, investice, zahraniční pomoc, Marshallův plán, potravinová pomoc a další. Zmiňuji to, protože lidé často považují za ostudné a ponižující, když v jejich vlastní zemi funguje cizí kapitál. Je třeba si uvědomit, že ve všech zemích, s výjimkou Velké Británie, sehrál zahraniční kapitál při rozvoji moderního průmyslu klíčovou roli.

Když říkám, že byly zahraniční investice největší historickou událostí devatenáctého století, pak si musíte uvědomit, co vše bychom neměli, nebýt zahraničního kapitálu. Železnice, přístavy, továrny a doly v Asii, Suezský průplav a mnoho dalších, které byly na západě vystavěny právě za pomoci zahraničních investic.

Zahraníční investice jsou uskutečňovány v očekávání, že nedojde k jejich vyvlastnění. Pokud by investor dopředu věděl, že o svůj majetek přijde, nikdy by neinvestoval. V době, kdy bylo v devatenáctém století investováno, nebyla otázka vyvlastnění důležitá. Od počátku existovaly země, které vykazovaly určitou nevraživost vůči zahraničnímu kapitálu. Tyto země si však zároveň uvědomovaly i obrovské výhody, které spolu se zahraničním kapitálem přicházejí.

V některých případech neplynuly investice k zahraničním podnikatelům, ale v podobě půjček přímo k zahraniční vládě, která následně prováděla investice. Tak tomu bylo kupříkladu v Rusku. Z čistě politických důvodů investovala Francie, ve dvou dekadách předcházejících první světové válce, v Rusku okolo dvanácti miliard zlatých franků. Všechny významné projekty ruské vlády, například železnice spojující Ural s Pacifikem, byly uskutečněny za pomoci zahraničního kapitálu. Je třeba si uvědomit, že Francie nemohla předpokládat, že se v Rusku

jednoho dne dostanou k moci komunisté, kteří odmítnou nést odpovědnost za dluhy předchozí carské vlády.

Počínaje první světovou válkou začalo období otevřeného boje proti zahraničním investicím. Jelikož neexistuje způsob, jak dnes zabránit vyvlastnění zahraničního kapitálu vládou, pak neexistuje ani žádná legální ochrana zahraničních investic. To podnikatelé nemohli předvídat. Pokud by si to uvědomili, investice by ukončili již před čtyřiceti či padesáti lety. Kapitalisté však nevěřili tomu, že by se nějaká vláda uchýlila k tak neetickému jednání, jako je vyvlastnění nebo odmítnutí dluhu. S těmito skutečnostmi započala nová éra hospodářských dějin.

S koncem tohoto období, ve kterém zahraniční investice přispěly k rozvoji všech částí světa, modernizovaly metody transportu, výroby, těžby a zemědělství, přišlo období nové, ve kterém začali vlády a politici označovat zahraniční investory za vykořisťovatele, kteří by měli být ze země vyhoštěni.

Rusové nebyli jediní, kteří zaujímalí antikapitalistické postoje. Vzpomeňte si kupříkladu na vyvlastnění amerických ropných polí v Mexiku a vše, co se odehrálo zde (v Argentině) a o čem není třeba diskutovat.

Dnešní svět vyvlastňuje zahraniční kapitál nejen přímým zábořem, ale i nepřímo uvalením obchodních bariér a daňovou diskriminací, což je problém především rozvojového světa.

Vezměme si například největší z těchto národů, Indii. Pod britskou nadvládou byl v Indii investován nejen britský kapitál, ale i kapitál okolních evropských zemí. Britové však exportovali do Indie ještě další důležitou věc, a to jsou moderní metody boje s nakažlivými chorobami.

Důsledkem byl dramatický nárůst indické populace, doprovázený zvýšenými problémy země. Tváří v tvář zhoršující se situaci se Indie uchýlila k vyvlastňování, jakožto řešení nastalých problémů. Nešlo však o přímé vyvlastnění. Vláda obtěžovala a znemožňovala kapitalistům práci tak dlouho, že byli nakonec nuceni své investice odprodat.

Indie mohla samozřejmě akumulovat kapitál jinými metodami: domácí akumulací. Indie je však nepřátelská k domácímu kapitálu stejně jako k tomu zahraničnímu. Když indická vláda říká, že chce industrializovat zemi, má ve skutečnosti na mysli, že chce budovat socialistické podniky.

Před pár lety publikoval významný státník Džaváharlál Néhrú sbírku svých projevů se záměrem učinit investování v Indii atraktivnějším. Do doby než je investováno, nemá indická vláda se zahraničními investicemi žádný problém. Problém nastává, až když je investováno. Cituji pana Néhrúa přímo z jeho knihy: *„Samozřejmě, že chceme socializovat, ale nejsme proti soukromým podnikům. Chtěli bychom povzbudit všechny podnikatele a slíbit jim, že jejich investice nebudou znárodněny ani zkonfiskovány nejméně dalších deset let, možná i více...“* A tento člověk si myslel, že tohle je pozvánka do Indie!

Jak víme, problém je v domácí akumulaci kapitálu. Na korporace jsou dnes uvalovány ve všech zemích silné daně. Tedy ve skutečnosti dvojí daně: zaprvé jsou daněny zisky korporací a zadruhé jsou daněny dividendy, které vyplácejí svým podílníkům. A to vše progresivně.

Progresivní zdanění způsobuje, že právě ta část důchodu, která by byla uspořena a investována, je člověku odebrána. Vezměme si příklad ze Spojených států. Před pár lety tam byla tzv. daň z nadměrných zisků, což znamenalo, že z každého vydělaného dolaru obdržely korporace pouze

osmnáct centů. Těchto osmnáct centů bylo vyplaceno akcionářům a ti, kteří drželi velký podíl akcií, byli zdaněni znovu šedesáti, osmdesáti či ještě více procenty. Z jednoho dolaru tak obdrželi jen sedm centů, devadesát tři jich připadlo vládě. Z těchto devadesáti tří centů by byla velká část uspořena a investována. Namísto toho jsou využívány k rozrůstání vlády. Toto je politika Spojených států.

Doufám, že je z výše uvedeného jasné, že politika Spojených států není příklad hodný následování. Politika Spojených států je horší než špatná. Je šílená. Jediná věc, kterou bych dodal, je, že bohaté země si mohou dovolit více špatných politik než země chudé. Ve Spojených státech je navzdory tomuto zdanění kapitál stále spořen a akumulován, a tak umožňuje každoroční růst životní úrovně.

V mnoha jiných zemích je však situace velmi kritická. Domácí investice nejsou buď žádné, nebo jsou nedostatečné a zahraniční investice jsou vážně redukovány otevřenou nevráživostí. Jak mohou tyto země hovořit o industrializaci, o nezbytnosti vývoje nových závodů, o zlepšení podmínek, o růstu životní úrovně, o vyšších mzdách a o lepších metodách přepravy, když dělají vše proto, aby dosáhly opačného efektu? Čeho jejich politika ve skutečnosti dosáhne, je zpomalení akumulace domácího kapitálu a vytvoření překážek kapitálu zahraničnímu.

Vyhlídky nejsou dobré. Taková situace jen zhorší už tak špatnou důvěru světa v zahraniční investice. Ani kdyby vlády ze dne na den změnily své politiky a učinily všemožná prohlášení, je nepravděpodobné, že by zahraniční investory znovu přesvědčily.

Existují samozřejmě určité metody, které by mohly těmto důsledkům zabránit. Například přijetí mezinárodních dohod (nikoliv jen slibů), které by vyjmuly zahraniční kapitál z národní jurisdikce. To je

něco, čeho by mohla dosáhnout Organizace spojených národů. Spojené národy jsou však jen místem pro nemístné diskuse. Až si někdo uvědomí obrovský význam zahraničních investic a skutečnost, že zahraniční investice samotné mohou přinést značný pokrok jak ekonomický, tak politický, mohl by se pokusit něco z pohledu mezinárodní legislativy udělat.

To, o čem mluvím, jsou jen technické problémy. Situace není beznadějná. Pokud chce svět skutečně umožnit rozvojovým zemím dosáhnout životní úrovně Spojených států, pak je to možné. Nezbytné je však uvědomit si, jak je možné toho dosáhnout.

Co rozvojovým zemím chybí k tomu, aby dosáhly prosperity Spojených států, je kapitál. A samozřejmě svoboda ho využívat tak, jak vyžaduje trh, nikoliv vláda. Tyto národy musejí nejen akumulovat vlastní kapitál, ale musejí též umožnit zahraničnímu kapitálu vstup do země.

K vývoji domácích úspor je nezbytné zmínit, že domácí úspory ze strany obyvatelstva předpokládají stabilní měnovou jednotku. Což znamená absenci jakékoliv inflace.

Velká část amerického kapitálu v amerických podnicích je vlastněna samotnými zaměstnanci či lidmi s malými prostředky. Miliardy a miliardy uspořené vkladů, dluhopisů či pojištění působí v těchto samotných podnicích. Na americkém finančním trhu to již nejsou banky, nýbrž pojišťovny, které jsou největšími věřiteli. A peníze v pojišťovnách jsou, nikoliv právně, nýbrž ekonomicky, majetkem pojištěnců. A prakticky všichni ve Spojených státech jsou nějakým způsobem pojištěni.

Předpokladem pro ekonomickou rovnost ve světě je industrializace. A to je možné pouze skrze zvýšenou akumulaci a zvýšené investice kapitálu. Můžete být překvapeni, že jsem nezmínil metodu, která je při

industrializaci země považována za primární. Mám na mysli protekcionismus. Avšak dovozní cla a obchodní bariéry jsou přesně tím způsobem, který importu kapitálu a industrializaci zabrání. Jediná cesta, jak zvýšit industrializaci země, je mít více kapitálu. Protekcionismus jen odklání investice z jedné části trhu na jinou.

Protekcionismus sám o sobě žádný nový kapitál nepřinese. Ke stavbě nové továrny je potřeba kapitál. K modernizaci té stávající je potřeba také kapitál, a ne celní sazebník.

Nechci se tu pouštět do rozboru problematiky volného obchodu a protekcionismu. Věřím, že většina ekonomických učebnic to udělá za mě. Ochránářství nezmění situaci v zemi k lepšímu, a kdo to zcela jistě nezmění, jsou odborové svazy. Pokud jsou podmínky neuspokojivé a mzdy nízké, pokud pracovník v zemi vzhlíží ke Spojeným státům a čte o tom, jak tam lidé žijí, pokud vidí ve filmu, jak komfortně je domácnost běžného Američana vybavena, mohl by začít závidět. A bude mít plné právo říci: „Zasloužíme si to samé.“ Jediným způsobem však, jak to učinit, je navýšit kapitál.

Odborové svazy užívají násilí proti svým zaměstnavatelům a lidem, které nazývají „stávkokazy“. I přes jejich sílu a násilí však svazy nemohou dosáhnout rostoucích mezd pro všechny zaměstnance. Stejně neefektivní je i vláda v případě ustanovení minimální mzdy. To, co odborové svazy způsobí (v případě, že dosáhnou růstu mezd), je trvalá nezaměstnanost.

Odbory však nemohou industrializovat zemi, nemohou zvýšit životní standard pracujících. A to je rozhodující: Je třeba si uvědomit, že všechny politiky zemí, které chtějí dosáhnout zvýšení životní úrovně, musejí směřovat k navýšení množství investovaného kapitálu na oby-

vatele. Toto množství kapitálu se ve Spojených státech, navzdory všem špatným politikám, stále zvyšuje. A to samé se děje i v Kanadě a západní Evropě, ale bohužel klesá v zemích, jako je Indie.

Každý den čteme v novinách, že populace světa roste o přibližně čtyřicet pět milionů lidí ročně. Možná i více. Jak to skončí? Jaké budou důsledky? Vzpomeňte si, co jsem zmínil o Velké Británii. V roce 1750 britský lid věřil, že šestimilionová populace je pro ostrovy příliš velká a povede k hladomoru a epidemiím. Avšak v předvečer druhé světové války, v roce 1939, žilo na britských ostrovech padesát milionů lidí a užívali si neskonale vyššího komfortu než jejich předkové. To vše jako důsledek industrializace.

Britský pokrok byl způsoben zvyšováním míry investic na jednoho obyvatele. Jak jsem zmínil dříve, existuje pouze jeden způsob, jakým může národ dosáhnout prosperity: pokud navýší kapitál, navýší mezní produktivitu práce a důsledkem budou vyšší reálné mzdy.

Ve světě bez migračních bariér by převládaly tendence, které by vyrovnávaly mzdy napříč všemi zeměmi. Pokud by neexistovaly migrační bariéry dnes, pak by se pravděpodobně každoročně snažilo dostat do Spojených států, s vidinou dosažení vyšší mzdy, okolo dvaceti milionů lidí. Tento příliv by redukoval mzdy ve Spojených státech a navýšil je ve zbytku světa.

Nemám čas se tu zabývat migrační problematikou, ale chtěl bych zmínit, že existuje i jiná cesta k vyrovnání mezd. A touto metodou, která předpokládá absenci svobody migrace, je migrace kapitálu. Kapitalisté mají tendenci směřovat do těch zemí, které mají volnou pracovní sílu. A tím, že do těchto zemí přivedou kapitál, přivedou trend zvyšování

vání mezd. Tak to fungovalo v minulosti a není žádný důvod, proč by to nemělo fungovat znovu.

Když byl britský kapitál poprvé investován, řekněme v Rakousku či Bolívii, byly zde mzdy mnohem, mnohem nižší než ve Velké Británii. Dodatečné investice však v těchto zemích vyvolaly trend jejich růstu. A tyto tendence převažovaly v celém světě. Je velmi dobře známou skutečností, že když se kupříkladu ovocnářská společnost přestěhovala do Guatemaly, byla výsledkem všeobecná tendence k růstu mezd, počínaje těmi, které vyplatila samotná společnost, a pokračuje těmi, které byli nuceni vyplatit ostatní zaměstnavatelé. A tak není důvod být pesimistický ohledně budoucnosti rozvojových zemí.

Naprosto souhlasím s komunisty a odbory, když říkají, že „je potřeba zvýšit životní úroveň.“ Nedávno byla ve Spojených státech publikována kniha, v níž jeden profesor řekl: „*Nyní máme vše, co potřebujeme, tak proč by měli lidé nadále pracovat tak tvrdě? Vždyť máme vše.*“ Nepochybuji, že onen profesor má skutečně vše. Je tu však mnoho jiných, ať už ze Spojených států či ostatních zemí, kteří chtějí a měli by mít vyšší životní standard.

Mimo území Spojených států, v Latinské Americe a stále více v Asii a Africe jsou lidé, kteří si přejí zlepšení podmínek ve své zemi. Vyšší životní standard s sebou přináší i vyšší úroveň kultury a civilizace.

Čili plně souhlasím s oním konečným cílem, kterým je všeobecný růst životní úrovně. Nesouhlasím však s prostředky, kterými ho má být dosaženo. Jakým způsobem ho lze dosáhnout? Nikoliv ochranářstvím ani vládními zásahy, ne socialismem, a už vůbec ne násilím odborových svazů (kterému se eufemisticky říká kolektivní vyjednávání, vpravdě je to však vyjednávání se zbraní u spánku).

Vidím jen jednu cestu, jak dosáhnout tohoto cíle. Je to cesta pomalá. Někdo by řekl, že příliš pomalá. K pozemskému ráji však žádné zkratky nevedou. Bude to trvat dlouho a bude to stát spoustu práce. Nebude to však tak dlouho, jak si lidé myslí, a nakonec se vyrovnání životní úrovně dostaví.

Okolo roku 1840 se v západním Německu (Švábsku a Württembersku, které byly tehdy jedněmi z nejvyspělejších oblastí světa) říkávalo: „My nikdy nedosáhneme úrovně Velké Británie. Angličané měli velký náskok a budou vždy před námi.“ Třicet let nato začali říkat Britové: „Ta německá konkurence se nedá ustát. Musíme s tím něco dělat.“ V té době německý životní standard rapidně rostl a atakoval standard britský. Dnes už není příjem na obyvatele v Německu nižší vůbec.

Ve střední Evropě je jedna malá země, Švýcarsko, která nemá uhelné doly, minerály ani žádné přírodní zdroje. Jeho obyvatelstvo se však již po staletí řídí kapitalistickými politikami. Dosáhli nejvyšší životní úrovně v kontinentální Evropě a jejich země je označována za jedno z center světové civilizace. Nevidím důvod, proč by země jako je Argentina, která je mnohem větší než Švýcarsko, nemohla dosáhnout stejné životní úrovně po pár letech správných politik. Ale jak jsem řekl, takové politiky musejí být dobré.

---

6. Politika a myšlení

V období osvícenství, v době, kdy si Amerika vybojovala svou svobodu, a když o několik let později ze španělských a portugalských kolonií vznikly nezávislé státy, zavládla v západní civilizaci všeobecně optimistická nálada. Všichni filosofové a politici v této době byli přesvědčeni o tom, že nastává nová éra prosperity, pokroku a svobody. Lidé očekávali, že nově vzniklé politické instituce – konstituční, reprezentativní orgány vlád ustanovených v zemích západní Evropy a Severní Ameriky – budou fungovat ve prospěch lidu a že ekonomická svoboda bude neustále přispívat k růstu blahobytu a materiálního bohatství lidstva.

Dnes už víme, že některá z těchto očekávání byla až příliš optimistická. Je nepochybně pravdou, že naše společnost během devatenáctého a dvacátého století zažila zlepšení ekonomických podmínek do té doby nevídané, a že životní standard velké části populace dosáhl nesrovnatelně vyšší úrovně. Víme ale také, že mnoho z tehdejších ideálů a nadějí, které filosofové osmnáctého století hlásali, bylo zcela rozdraceno. Naděje na to, že už nebude více válek, a že revoluce nebudou více potřebné. Tato očekávání se nenaplnila.

Devatenácté století bylo sice obdobím, kdy se počet válek značně snížil a zmírnila se i závažnost jejich dopadů, dvacáté století však znovu

znamenal návrat k válečnému myšlení a můžeme s jistotou říct, že nejsme ještě ani zdaleka úplně na konci všech útrap, kterými si lidstvo bude muset projít.

Konstituční systém, který se vytvořil na konci osmnáctého a na začátku devatenáctého století, lidstvo zklamal. Většina lidí a také autorů, kteří se tímto problémem zabývali, si zřejmě neuvědomovala žádnou souvislost mezi ekonomickou a politickou stránkou problému. Zaobírali se tedy úpadkem parlamentarismu – ve smyslu vlád zastupujících občany – jako kdyby byl tento jev naprosto nezávislý na ekonomické situaci a ekonomických myšlenkách, které určují lidské jednání.

Taková nezávislost ovšem neexistuje. Člověk není bytost, která na jednu stranu má ekonomické myšlení a na druhou stranu politické myšlení, a která si mezi nimi neuvědomuje žádnou souvislost. Ve skutečnosti je právě to, co je považováno za úpadek svobody, constituční vlády a zastupitelských institucí jenom důsledkem radikální změny v ekonomickém a politickém myšlení. Politické události jsou nevyhnutelným následkem změn v oblasti ekonomické.

Myšlenky, které v osmnáctém a na počátku devatenáctého století vedly státníky, filosofy a právníky k rozvinutí základů nového politického systému, se odvíjely od předpokladu, že v rámci národa všichni poctiví občané mají stejný konečný cíl. Konečný cíl, jemuž by všichni slušní lidé měli být zasvěceni, a tím je blahobyt celého národa a také bohatství jiných národů. Tito morální a političtí vůdci byli plně přesvědčeni o tom, že svobodný národ nemá zájem na žádném dobývání. Na souboj politických stran nahlíželi jako na jediný přirozený a konkurenci rozdílných názorů vnímali jako nejlepší způsob řízení státních záležitostí.

Lidé se stejnými názory se spojovali a z jejich vzájemné spolupráce vznikly politické strany. Struktura těchto stran ale nebyla trvalá. Nezáležela na pozici jednotlivce v rámci celé sociální struktury. Mohla se změnit, pokud lidé zjistili, že jejich původní pozice se zakládala na mylných předpokladech, na chybných myšlenkách. Z tohoto hlediska mnozí považovali diskuse v předvolebních kampaních a později v zákonodárných shromážděních za důležitý politický faktor. Projevy členů zákonodárského sboru byly považovány za prohlášení toho, co si daná politická strana přála, aby lidé slyšeli. Byly to pokusy přesvědčit opoziční skupiny o tom, že myšlenky mluvčího jsou lepší a prospěšnější obecnému užítku než myšlenky, které zazněly předtím.

Politické projevy, novinové komentáře, letáky a knihy byly psány právě za účelem přesvědčit opozici. Existoval jen nepatrný důvod nevěřit, že člověk by mohl přesvědčit většinu o tom, že jeho pozice je správná, pokud stojí na pevných myšlenkových základech. Je to právě tento úhel pohledu, z něhož byla napsána všechna ústavní pravidla v legislativních orgánech na počátku devatenáctého století.

Takové myšlení v sobě ovšem zahrnovalo předpoklad, že vláda nebude zasahovat do ekonomických záležitostí trhu. Znamenalo to, že všichni občané měli pouze jeden politický cíl – blahobyt celého státu a celého národa. A je to přesně tato sociální a ekonomická filosofie, která byla nahrazena intervencionismem. Intervencionismus tak dal vzniknout úplně jiné filosofii.

Z pohledu intervencionistického myšlení je povinností vlády podporovat, dotovat a udělovat speciální privilegia jistým zájmovým skupinám. Myšlenka státníků osmnáctého století byla taková, že zákonodárci

měli různé nápady a recepty na to, jak zajistit společné blaho. Jenomže to, co máme dnes, co můžeme v podstatě bez jakýchkoliv výjimek vidět v každodenní realitě politického života ve všech státech na celém světě, kde není komunistická diktatura, je situace, v níž už prakticky neexistují žádné politické strany v tom starém klasickém slova smyslu, ale existují pouze konkrétní zájmové a nátlakové skupiny.

Nátlaková skupina je skupina lidí, kteří pro sebe chtějí získat speciální privilegia na úkor ostatních a na náklady zbytku národa. Tato privilegia mohou být například ve formě tarifů na konkurenční importované zboží, různé dotace, nebo to mohou být legislativní normy, které zabraňují nebo ztěžují ostatním lidem vstup na trh, čímž preventivně chrání členy nátlakové skupiny před konkurencí. Díky takovým výhodám získávají členové zájmových skupin speciální postavení. Dostávají totiž něco, co je odepřeno, nebo by alespoň mělo být odepřeno – na základě názoru nátlakových skupin – jiným skupinám.

Ve Spojených státech je většinový politický systém dvou stran zdánlivě stále ještě zachován. Jedná se spíš ale jenom o kamufláž skutečné situace. Politický život ve Spojených státech – stejně jako i v jiných zemích – je určován zápasem a aspiracemi různých nátlakových skupin. V Americe sice stále ještě existuje Demokratická strana a strana Republikánů, v každé z nich jsou ovšem zastoupeni členové zájmových skupin, kteří mají sklony stále více spolupracovat se členy jiných zájmových skupin, klidně i z opoziční strany, raději než se svými stranickými kolegy.

Abych to uvedl na konkrétním příkladu: pokud budete mluvit s lidmi, kteří skutečně vědí, jak Kongres funguje, pak vám řeknou: „Tento muž, tento kongresman, reprezentuje zájmy skupiny obchod-

níků se stříbrem.“ Nebo vám řeknou, že jiný muž reprezentuje zájmy skupiny pěstitelů pšenice.

Každá z těchto nátlakových skupin je samozřejmě v menšině. V systému založeném na dělbě práce musí být každá speciální skupina zákonitě minoritou. A minority nikdy nemají šanci dosáhnout úspěchu, jestliže nebudou spolupracovat s podobnými menšinami, podobnými nátlakovými skupinami. V zákonodárných zastupitelstvech se snaží vytvořit koalice různých nátlakových skupin tak, aby získaly většinu. Taková koalice se ale časem může rozpadnout, jelikož vzniknou problémy, jež není možné vyřešit dohodou s ostatními nátlakovými skupinami, a tím se vytváří nová koalice nátlakových skupin.

Přesně k tomu došlo ve Francii v roce 1871, v období, které historikové považují za úpadek Třetí republiky. Nebyl to úpadek Třetí republiky, to byla pouhá ilustrace toho, že systém nátlakových skupin není systémem, jenž lze úspěšně aplikovat na vládu velkého národa.

Mezi zákonodárci nalezneme zástupce pěstitelů pšenice, výrobců masa, producentů ropy a drahých kovů, ale především zástupce různých odborových svazů. Existuje pouze jediná věc, která v zákonodárném sněmu nemá své zastoupení – a tou je národ jako celek. Objeví se jen pár zastupitelů, kteří se postaví na stranu celého národa. Všechny problémy, dokonce i ty zahraničně-politické, se pak řeší z pozice zájmů speciálních nátlakových skupin.

Některé z méně obydlených států v Americe mají zájem na cenách stříbra. Ovšem ne každý v těchto státech se o to zajímá. Nicméně Spojené státy po mnohá desetiletí utrácí značné částky na útraty daňových poplatníků, na nákup stříbra nad jeho tržní hodnotou. Další

příklad: pouze malé procento lidí v Americe pracuje v zemědělství, zbývající část populace se skládá ze spotřebitelů zemědělských produktů. I navzdory tomu je politika Spojených států taková, že se utrácí miliardy a miliardy dolarů v zájmu udržení cen zemědělských produktů nad jejich tržní cenou.

Nedá se říct, že by se taková politika dělala v zájmu jedné určité skupiny, protože ani zájmy jednotlivých zemědělců nejsou vždy jednotné. Výrobce mléčných produktů nemá zájem na vysokých cenách obilí. Právě naopak. Byl by radši, kdyby cena obilí byla nižší. Zrovna tak majitel drůbeží farmy bude chtít nižší cenu krmiv pro drůbež. Takže i v rámci této jedné skupiny existují zcela odlišné, protichůdné, neslučitelné zájmy. I přesto však kongresová politika chytrou diplomacií umožní získat úzké minoritní skupině speciální privilegia na útraty většiny.

Obzvláště zajímavý případ ve Spojených státech se týká cukru. Z pěti set lidí v Americe je možná asi jenom jeden, kdo by měl zájem na vyšší ceně cukru. Čtyři sta devadesát devět lidí by si přálo cukr levnější. Politika Spojených států se však kvůli tarifům a nejrůznějším sazbám zavazuje k cenám vyšším. Tato politika je tak nejen nesmírně škodlivá pro spotřebitele, ale vytváří také velice závažný problém v zahraniční politice Spojených států. Cílem zahraniční politiky je vzájemná spolupráce s ostatními státy amerického kontinentu, z nichž některé mají zájem na prodeji cukru do USA. Chtěli by prodávat větší množství, ale nemohou. To také názorně ilustruje, jak speciální zájmové skupiny ovlivňují zahraniční politiku.

Po mnoho let psali lidé po celém světě o demokracii – o lidové reprezentativní vládě. Stěžovali si na její nedostatky, ale ta demokracie,

kteřou kritizují, je pouze takovou demokracií, v níž je vládní intervencionismus hlavní politikou.

Dnes se říká: „Na počátku devatenáctého století se v zákonodárných sborech Francie, Anglie, Ameriky a dalších zemí diskutovalo o velkých problémech lidstva. Bojovalo se proti tyranii, za svobodu, za spolupráci s ostatními svobodnými státy. Dnes jsme ale v legislativní činnosti mnohem praktičtější.“

Samozřejmě, že jsme mnohem praktičtější. Lidé dnes nemluví o svobodě, dnes se lidé baví o vyšších cenách arašídů. Pokud je toto praktické, pak se samozřejmě i legislativa značně změnila, ale ne zlepšila.

Tyto politické změny, které s sebou vládní intervencionismus přináší, povážlivě oslabily moc národů a zákonodárných zastupitelů, které tak nemohou vzdorovat aspiracím diktátorů a tyranů. Zákonodárci, jejichž jediným zájmem je uspokojit voliče, kteří chtějí třeba vyšší ceny cukru, mléka nebo másla, ale požadují nižší ceny pšenice (dotované vládou), mohou zastupovat jenom velmi úzkou skupinu lidí. Nikdy nemohou reprezentovat všechny své voliče.

Voliči, kteří mají zájem na těchto privilegiích, si ale neuvědomují, že existují také jiní, pro něž tyto výhody neplatí a ti se budou snažit prosazení takových opatření zamezit.

Takový systém také nezbytně vede k neustálému růstu veřejných výdajů na jedné straně a na druhé straně komplikuje výběr daní. Reprezentanti zájmových skupin totiž pro své příznivce požadují mnoho speciálních výhod, ale zároveň je nechťejí zatěžovat břemenem příliš těžké daňové zátěže.

Nebyl to nápad zakladatelů moderní konstituční vlády z osmnáctého století, že zákonodárci by neměl zastupovat celý národ, ale pouze

speciální zájmy obvodu, za který byl zvolen. To je jedním z důsledků intervencionismu. Původní myšlenka byla taková, že každý člen legislativního orgánu by měl reprezentovat celý národ. Byl volen v jednom obvodě pouze z toho důvodu, že tam byl známý a byl tudíž volen lidmi, kteří mu věřili.

Nikdy ale nebylo v plánu, že by šel do zastupitelstva z toho důvodu, aby vyjednal pro svůj distrikt speciální výhody jako třeba stavbu nové školy, nemocnice nebo ústavu pro choromyslné, a tím způsobil značný nárůst vládních výdajů v rámci jeho okrsku. Politika nátlakových skupin vysvětluje, proč je téměř nemožné, aby vláda zastavila inflaci. Jakmile zvolení zástupci zkusí omezit výdaje a snížit vládní utrácení, pak ti, kteří je podporovali a nyní čerpají výhody ze speciálních programů ve vládním rozpočtu, přijdou a prohlásí, že tento konkrétní projekt nemůže být uskutečněn, nebo že se musí provést nějaký jiný.

Diktátorský režim samozřejmě není žádným řešením ekonomických problémů, stejně jako není ani žádnou odpovědí na problémy svobody. Diktátor může začít tím, že bude slibovat všechno možné, ale jakmile se stane diktátorem, své sliby nedodrží. Místo toho spíše okamžitě potlačí svobodu projevu, aby noviny ani zákonodárci nemohli několik dní, měsíců nebo i let poukazovat na to, že diktátor dříve tvrdil něco jiného, než nyní dělá.

Když se podíváme na úpadek svobody ve spoustě dnešních států, nabízí se pohled zpět na otrěsnou diktaturu, kterou si v minulých letech prošla taková velká a vyspělá země jako Německo. Výsledkem toho je, že lidé začínají mluvit o úpadku svobody a rozkladu naší civilizace.

Říká se, že každá civilizace nakonec musí zákonitě zkrachovat a rozpadnout se. Tato teorie má také své význačné zastánce. Jedním z nich

byl i německý učitel Spengler a dalším, mnohem známějším, byl britský historik Toynbee. Říkají nám, že naše civilizace je už stará. Spengler přirovnával civilizaci k rostlinám, které rostou a rostou, jejichž život ovšem jednoho dne skončí. A to samé podle něho platí také pro civilizace. Metaforické připodobnění rostliny k civilizaci je však naprosto nahodilé.

V prvé řadě je nesmírně obtížné rozlišit v historii lidstva jednotlivé, navzájem nezávislé civilizace. Civilizace totiž navzájem nezávislé nejsou. Naopak, vzájemně se propojují a jedna druhou neustále ovlivňuje. Nedá se tudíž mluvit o úpadku jedné civilizace ve stejném smyslu, v jakém se dá mluvit o odumření nějaké rostliny.

Ale i když vyvrátíte Toynbeeho a Spenglerovo učení, populární přirovnání upadajících civilizací pořád zůstane. Je jistě pravda, že ve druhém století se římská civilizace těšila obrovskému rozkvětu a že oblasti, v nichž Římané vládli, byly velmi vyspělé. Římanům se také podařilo vytvořit poměrně rozvinutý ekonomický systém založený na určitém stupni dělby práce. Ačkoli se tento systém může zdát poněkud primitivní v porovnání se současnými podmínkami, na tehdejší dobu byla jeho úroveň podivuhodně vysoká. Římané dosáhli nejvyššího stupně dělby práce v celé historii lidstva před nástupem moderního kapitalismu. Je také pravdou, že v průběhu třetího století se tato civilizace začala rozpadat. A tento postupný rozklad uvnitř Říma pak vedl k tomu, že se celé impérium nebylo schopno ubránit nájezdům zvenčí. A to i navzdory tomu, že se nejednalo o agresí o nic závažnější, než jaké Římané čelili v předcházejících staletích neustále. Vnitřně nahodaní už ale čelit nedokázali.

Co se stalo? K čemu došlo? Co způsobilo rozpad tak mocné říše, která v každém ohledu dosáhla nejvyššího stupně lidské civilizace až do

osmnáctého století? To, co zničilo tuto antickou civilizaci, bylo něco podobného, nebo téměř to samé, co ohrožuje i naši civilizaci dnes. Na jedné straně to byl intervencionismus, na straně druhé inflace. Intervencionismus římského impéria se skládal z toho, že římská říše, sledující příklad svého řeckého předchůdce, se nedokázala vyhnout cenové kontrole. Regulace cen byla však docela mírná, v podstatě bez vážnějších důsledků, protože po mnohá staletí se ceny nedostaly pod svou tržní úroveň.

Ve třetím století ale začala inflace. Římané sice ještě neměli naše technické vymoženosti na její kontrolu, nemohli si peníze tisknout, ale uměli znehodnotit měnu snížením obsahu kovu, a to byl mnohem méně nebezpečný inflační systém, než jaký máme dnes, kdy díky tiskařským strojům můžeme hodnotu peněz snadno zničit. Znehodnocení měny bylo ovšem i tak pořád dost účinné a přineslo stejný efekt jako cenová kontrola, neboť úředně tolerované ceny byly nyní pod potenciální úrovní, k níž ceny různých komodit přivedla inflace.

Výsledkem bylo pochopitelně to, že nabídka potravin ve městech poklesla. Lidé ve městech byli nuceni odejít na venkov a vrátit se zpět k zemědělskému způsobu života. Římané nedokázali pochopit, co se dělo. Nerozuměli tomu. Nikdy si nevytvořili mentální nástroje k tomu, aby mohli porozumět problematice dělby práce a důsledkům inflace na tržní ceny. Že inflační znehodnocení měny je špatné, to ale pochopitelně věděli velmi dobře.

Římští císaři následně vydávali zákony proti společenským změnám. Vznikaly zákony, které zakazovaly obyvatelům měst stěhovat se na venkov, ale takové zákony nebyly efektivní. Vzhledem k tomu, že lidé ve městech neměli co jíst a hladověli, nemohl jim žádný zákon zabránit,

aby opustili město. Obyvatelé měst už prostě nemohli pracovat ve výrobních odvětvích jako řemeslníci. Po ztrátě trhu se už ve městech ani nedalo nic koupit.

Takže od třetího století můžeme v Římské říši pozorovat úpadek měst a postupný rozklad dělby práce. Později se tak vytvořil středověký systém soběstačných domácností zvaných „villa.“

Jestliže tedy lidé porovnávají naše podmínky s těmi římskými a říkají: „Jsme na stejné cestě,“ pak pro to samozřejmě mají oprávněný důvod. Můžeme pozorovat určité jevy, které jsou velmi podobné. Existují však i značné rozdíly. Tyto rozdíly nejsou jen v politické struktuře, která fungovala ve třetím století v Římě. Tehdy byl každý císař v průměru po třech letech vlády zavražděn a ten, který ho zabil nebo zajistil jeho odstranění, se stal jeho nástupcem. A po nějakých třech letech se to samé stalo také jemu samotnému. Když se roku 284 stal císařem Dioklecian, snažil se tomuto úpadku nějaký čas čelit, avšak neúspěšně.

Mezi situací ve starověkém Římě a dneškem jsou ale obrovské rozdíly, zejména v těch ohledech, které způsobily postupný rozpad říše a které nebyly předem plánovány. Všechny tyto věci nebyly výsledkem nějakých zavrženíhodných, uměle vytvořených a vykonstruovaných doktrín.

Naproti tomu ale myšlenky intervencionismu, ideje socialismu a inflačních zásahů v naší době byly uměle vykonstruovány a formalizovány mnohými autory a akademickými profesory. A ty se také učí na školách a univerzitách. Můžete říct: „Dnešní situace je mnohem horší.“ Já odpovím: „Ne, není horší.“ Podle mě je lepší, protože myšlenky jed-

něch se dají změnit myšlenkami druhých. V dobách římských císařů nikdo nezpochybňoval právo vlády určovat maximální ceny. Nikdo by si ani nedovolil tvrdit, že tato politika je chybná. Proti vládní politice nikdo žádné námitky neměl.

Ale dnes, i když máme školy a profesory, kteří to doporučují, už víme, že se jedná o problém, o němž se musí mluvit. Všechny špatné myšlenky, kterými dnes trpíme a které tak zásadně poškodily naši politiku, byly vytvořeny akademickými teoretiky.

Známý španělský autor José Ortega y Gasset mluvil o revoluci mas. S použitím tohoto termínu musíme být ovšem nesmírně opatrní, protože revoluci nevytvoří lidové masy. Revoluce vytvářeli svými doktrínami intelektuálové, kteří ale nepocházeli z lidových vrstev. Marxistická doktrína tvrdí, že jsou to jenom proletáři, kteří mají správné názory a myšlenky, a že jedině proletářské myšlení může vytvořit socialismus, ale všichni socialističtí autoři bez výjimky pocházejí z buržoazního prostředí. Přesně z takového buržoazního prostředí, jaké socialisté ve svých dílech zavrhnou.

Karel Marx nebyl mužem z proletariátu. Byl synem právníka. Nemusel pracovat, aby se dostal na univerzitu. Studoval úplně stejně, jako dnes studují synové z bohatých rodin. Později ho po celý zbytek života podporoval jeho přítel Friedrich Engels, který – jakožto velkovýrobce – byl podle socialistického myšlení tím nejhorším typem „buržoazisty“. Jazykem marxismu to byl vykořisťovatel.

Všechno, co se dnes stane ve společnosti, je výsledkem myšlení. Dobré věci i špatné věci. A my musíme špatným věcem čelit a bojovat proti nim. Musíme bojovat proti všemu, co se nám ve veřejném životě

nelíbí. Musíme vyvrátit takové doktríny, které prosazují organizované násilí. Musíme oponovat konfiskacím majetku, regulacím cen, inflaci a všem nálezům, kterými dnes trpíme.

Myšlenky a jedině myšlenky mohou vnést světlo do temnoty. Tyto myšlenky musejí být veřejnosti prezentovány přesvědčivým způsobem. Musíme lidem vysvětlit, že tyto myšlenky jsou ty správné a ne ty špatné. Velké období devatenáctého století, období velkých úspěchů kapitalismu, bylo výsledkem myšlení klasických liberálních ekonomů, jako byli Adam Smith a David Ricardo, Bastiat a další.

Nepotřebujeme nic jiného, než nahradit špatné myšlenky dobrými. A já jsem přesvědčen, že k tomu s nastupující novou generací dojde. Naše civilizace není zatracena, jak nám tvrdí Spengler a Toynbee. Naše civilizace nebude zničena duchem z Moskvy. Naše civilizace přežije a musí přežít. A přežije právě díky myšlení lepšímu než to, jaké nyní ovládá většinu světa. Tento nový způsob myšlení rozvine právě nová nastupující generace.

Před nějakými padesáti lety neměl prakticky nikdo na světě odvalu říct cokoli ve prospěch volné tržní ekonomiky. Považuji za velmi dobré znamení to, že dnes máme, alespoň ve většině vyspělých zemí, vědecká centra, která liberální myšlenky propagují, jako je například tady u vás v Argentíně, v tomto fantastickém městě Buenos Aires, tato instituce *Centro*, která mě sem pozvala, abych zde pronesl pár slov.

Nemohl jsem bohužel vyjádřit úplně všechno. Šest přednášek může být dost pro posluchače, nemůže ovšem stačit k vytvoření celé filosofie svobodného ekonomického systému a rozhodně nemůže stačit k vyvrácení

všech těch nesmyslů, které byly v průběhu minulých padesáti let napsány o našich ekonomických problémech, s nimiž se dnes potýkáme.

Jsem velmi vděčný za příležitost promluvit k tomuto význačnému publiku a doufám, že za několik let se počet těch, kteří podporují liberální myšlenky v této zemi, ale i v ostatních zemích mnohonásobně zvětší. Já osobně chovám naprostou důvěru v budoucnost svobody jak politické, tak i ekonomické.

Poznámky

